

84(2-632 1/6

A285

Аржан Адаров

ЛҮРЕГИМНИН
КОЖОҢЫ

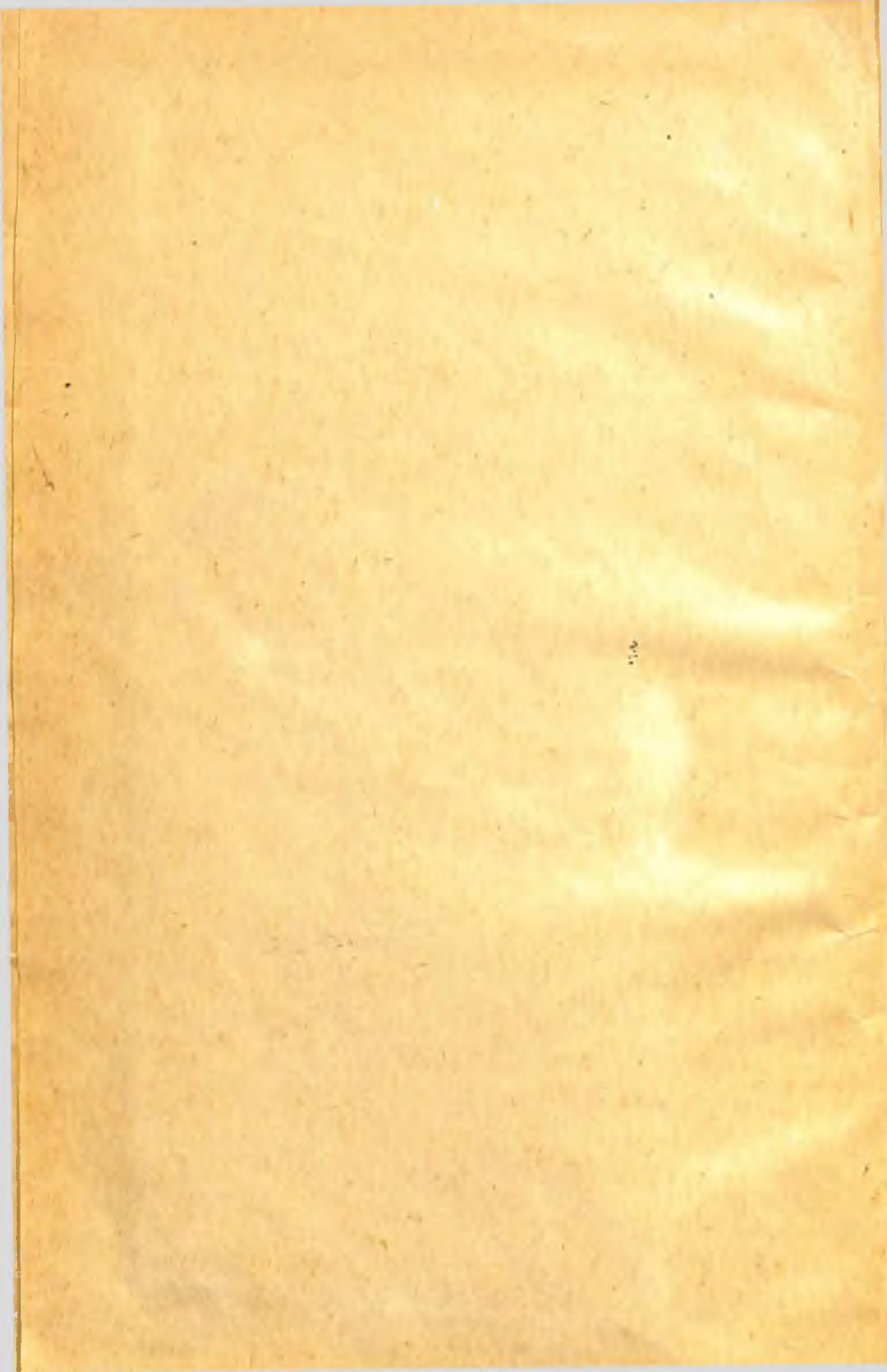

ГОРНО-АЛТАЙСКОЕ - 1958

82534

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

2

№ _____
РАЗРЕШАЕТСЯ

в свет

ЦЕНЗОР

2/5

1858

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ
ОБЛЛИТ

СООТВЕТСТВИЕ ВИЗУАЛЬНОСТИ

ОБЪЕКТОВ ЭКСПОНАТАРУ

ПОСТУПАЮЩИХ ДАТЬ

Директор музея _____

3/5

1958

ПРОВЕРЕНО.

Выпуск в свет разрешается.

Директор музея _____

Директор музея _____

Генеральный редактор _____

31

мая

1938 г.

ССАЛТ)2
А 22

Аржан АДАРОВ

ЖҮРЕГИМИН КӨЖӨНҮ

(Ұлгерлер ле поэмалар)

082534 ✓

23

Горно-Алтайская Областная
* БИБЛИОТЕКА *

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ
КНИЖНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО * 1958

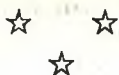
84(2=632.1/6-5

A 285

Мен бийикте, жайлуда чыккам,
Булуттар жуугында.
Мен мөңкүлөр жанында чыккам,
Жылдыстар жуугында.

Оndo менин жүрегим арткан,
Чанкыр кырларда.
Оndo менин кожомым арткан,
Жажыл агаштарда.

КАЙДА ДА БОЛЗОМ

Кайда да болзом, слерди санайдым,
Чанкыр кайаларым.
Слерден ыраакта мен кунугадым,
Ак булуттарым.

Төрөл жеримди жылдыг санайдым,
Ачу маргам, балтырганым.
Көк ару тенеримди санайдым.
Чокту жылдыстарым.

Кырлар, састар, турналарым.
Кожондорын санайдым.
Кичинек бала тужым
Эске алынадым...

Сүүгениме кур болгодый,
Мөнгүн сууларым,
Кееркеерге күмүш јинји болгодый,
Ару чалындарым.

Тенеридеги кызыл тагдакты
Сыйра тартарым,
Оног ол кызыл арчуулды,
Кызыма јабарым.

Кемге алтын, жөөжө керек?
Меге, сүүген Алтайым.
Кемге, өргө, байлык керек?
Меге жажыл мөштөрим.

Мен көп талаларда болгөм
Жүрегимнег сен чыкпайдыг,
Көп жараш ороондор көргөм...
Там ла кару болодыг.

Чагкыр кырларым, слерге једерим,
Сүүнип кучактаарым.
Аржан сууларымды ичерим,
Изүү окшоорым.

ЛЕНИН ЈУРУГЫ

(Баллада)

Октябрь келди јоткондый,
Јуулар болды јалбыштый,
Јайым учун тартыжу
Алтайда өтти калапту.

Күн чыккажын тандакту,
Албаты јенгежин ырысту,
Јоктулар мылтык алдылар,
Байларга удур турдылар.

Јүгүрүк атту партизан
Шоңкор куштый канатту.
Изү жууда корголјын
Јүрүмин үсти көөркийдинг.

Көк боронын јалына
Кызыл каны төгүлди,
Көөркий өлүп бараада,
Кереес сөзин айдыңды:

«Уксаң, јуучыл нөкөрим,
Улу кижини көрөдим,
Төш карманым кодорзон,
Ленин сүрин көргүссен».

Карагай шуулайт салкынга,
Кан будуктайт өлгөндү.
Карманнаг чыккан журукка,
Көрбөргө жуучыл өгдөйдү.

Газеттег кескен журукты
Калганчы катап окшоды,
Каны төгүлгөн жүреги
Согулыжын жажына токтотты.

Ол ундулбас качан да,
Кожонго кирди Алтайда,
Бу ырысту жүрүмдө
Эске алыныгар жуучылды.

Туулу Алтай кырларын,
Ленинниң сүри эбирген.
Партизанның уулының жүрегин
Ленин база изиткен.

Качан фашист табарарда
Уул жууга атанган.
Эски газеттег журукты
Бойыла кожо апарган.

От калапту жууларла
Ол жеткен Берлинге,
Оног ойто Алтайга
Женүлү келген жерине.

Улу Ленин журугу
Бастыра албаты жүрегинде,
Жайымды мактаган кожоңы
Чагкыр Алтай көксинде.

Күн чыгарын токтодор
Ийде табылбас телекейде,
Жайымнын толкузын токтодор
Күч табылбас өштүлөрдө.

ОНДОЙДО

Ондойдо... тунде,
Кышкы тунде,
Айдыг тунде
Кырлар ару мөнгүндий болгон,
Тенери жарык чагкыр болгон,
Жүректе учы жок ырыс болгон...
Мөнгүн кар,
Мөнгүн ай.
Соокко кырлар алмастый курчыган...
Мен оромло жангыскан баскам,
Мен кайкамчылу кожон уккам,
Амадумла оноор куштый учкам.
Ол кожондо пальма ушкүрген,
Көк талайдыг толкуузы күүлеген,
Ол кожон мөнгүндий төгүлген:
«О, Индостан, төрөлим менинг».
Кыруга туттырган кайыг бөккөйгөн,
Ак кийимдү кыстый көрүнген.
Кожонды тындаа күлүмзиренген,
Жүректи изү кожон изиткен.
Ыраак ороон,
Таныш эмес ороон,
Же кожонгы кандый таныш...
Көгүске кандый терег томулат,
Көскө ыраак жараттар көрүнөт.

«О, Индостан, сүүген Раджастан,
Кыстарың жараш, жерниң жараш,
Ичкери, ичкери, жайым Раджастан,
Кереп штурвалында жалтанбас капитан».
Ак кар жабынган кырлар,
Ай жаркынына мызылдаган кырулар,
Көгисте жаңы кожон өзөт,
Көскө ырыстың жылдызы көрүнөт...
Оңдой...
Кышкы түн,
Айдың түн,
Эртенги ырысту күн.

КЫЛДАР

Жүрекке кирген учуктардан
Кылдар жазайдым.
Ол өткүн кылдардан
Топшуурым кылдайдым.

Ол кылдар айдар
Ончозын, жажырбай.
Каткыар, кышкыар,
Онтоор ыйлабай.

Сен меге бүтпейдин,
Туура көрөдін,
Чечектий сүүшти
Кичебей, тепсейдин.

Топшуурымды укпазан,
Кылдарын үзерим,
Унчукпа, унчукпа,
Санаанды билерим.

КАЙЫЛЫП КАЛДЫҢ

Сен тумандый,
Кайылып калдың,
Кожон жаңылгазыдый,
Ырап калдың.

Ыраак жылдыстый,
Соок жарыйдың,
Ыйлу кожондый,
Jүректен тудадың.

Сен ыраак,
Сен ыраак...
Ончозы ундулды,
Jолдор жылыйды.

Қышкы шуурган
Кожонды учурды,
Jажыл jойгон
Араай онтоды.

Кожондо, кожондо,
Ыйлаба, jүрегим.
Каткыр, каткыр,
Кунукпа, jүрегим.

КАЙКАЛДЫҢ ӨЙИ

Бистинг —
амадубыс учы жок,
Учы жок көк тегеридий.
Санаага эмди
буудак жок,
Жылдыстар да жуук немедий.
Кижининг меези
күнниң чогындый,
Айлаткышты өдө берди.
Учы жок
чанкыр кейле чолмондый,
Учуп жүрет
төрөлим жөнүзи.
Ороондор үстиле,
жайым
Тегери жылдызындый.
Суркурап жүзет
албатымнын магы.
Мен бүгүн
оморкойдым,
сүүнедим,
Мындый улу
өйдө чыкканыма!
Ончо күчимди
албатыма бередим.

Амадайдым
 өскө жылдыска учарга.
Түбн жок чагкыр
 төрөл тенгерим,
Күнге учат
 мениг амадум.
Учы билдирбес
 сүүген јерим,
Сени эркеледет,
 ырысту јүрегим!
Совет улузыныг
 мактулу јенүзи,
Јарып шунгузаг
 телекей үстине.
Оныла кожо
 мениг сүүмјим,
Учуп јүрзег
 булуттар үстиле.
Оштүлер кородозын —
 најылар сүүнзин.
Бистинг јенүбис
 там ла бийиктезин.
Беш айры
 кызыл чолмоныс,
Өскө планетага
 једип күйзин.
Оныла кожо
 учсын санаам
Оныла кожо
 учсын амадуум,
Оныла кожо
 учсын күүним!

МЕНИНГ ПОЭЗИЯМ

Койлор түгининг кычкыл жыды,
Булуттар ортозындагы айдын жемтиги.
Кой каруулдаган энемнин кожоңы —
Менин поэзиям ончозы, ончозы.

Кайыр кырларым, төрөл албатым.
Олордын жүрүми, олордын салымы.
Менин жүрүмимле биригип калды.
Тартыжудан жалтанбай ичкери базадым.

Учы жок чөлдөр, Москва, телекей,
Кабайда баланын баштапкы каткызы,
Көзнөктөги жанмырдын жылу тамчызы —
Менин поэзиям ончозы, ончозы.

Сүүгеним таштазын, насыларым ундузын,
Ончо түбектерди мен жегерим.
Же жангыс ла, поэзиям, сен таштазан,
Мен жангыскан өскүзиреп өчөрүм.

Поэзиям мениле кожо болзоң.
Меге мак, байлык керек жок.
Албаты керегинде чынды айткын,
Артык ырыс меге керек жок.

Сүүгеним таштазын, бажым кажайзын,
Же жүрегим сени ле жиит артар.
Көстөрүмди караңууй жажына жапсым
Калганчы тыныжым сеге берилер.

КАЙРЫЛЫК

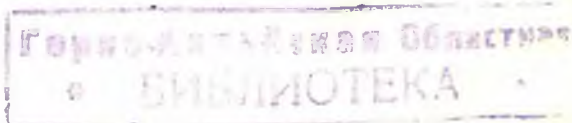
К апчал кайыр кырларыга
Каткырып жүргем, Кайрылык.
Кара тууук тайгага
Карыгып жүргем, Кайрылык.

Маныр жытту кырыга
Мал кабыргам, Кайрылык.
Кой маргалу жериге
Кой кабыргам, Кайрылык.

Жыш аралай жолыгла
Жылагаш баскам, Кайрылык.
Жыды жараш жалагыга
Амырап жүргем, Кайрылык.

Жүрегимди жүс жердег
Шыркалап салдыг, Кайрылык.
Жүрүмимди жүс жердег
Бүктөй туттыг, Кайрылык.

Эңчейишкен тууларлу
Эне төрөл, Кайрылык.

Эт жүректе кожонду,
Уулың эдим, Кайрылык.

Көк ынаарлу тууларыңды
Көрүп сүүнедим, Кайрылык.
Қобркий бала тужымды
Эске алынадым, Кайрылык.

КОЖОНЧЫ КЕРЕГИНДЕ

Кожончынын кожонын корголжын токтотпос,
Копчылардыг кобы корондоп болбос.
Ол өлөр ок, улустый өлимдү,
Je онын кожогы јажына тирү.

Кожончынын кожогы өштүдег коркубас,
Аткан октый јана болбос.
Јүреги онын кожонго берилген,
Јүрүми онын албатыга берилген.

Кожончыны канайып та өштүлери јамандаза,
Онын кожондорын јоголторго до сананза,
Je кожончы кирленбей артар — ару,
Онын кожондоры јалбышту, агару!

АК ЖАРЫКТА

Албатыга тузазы жок болзо,
Жок болзо,
Ак жарыкка не жүрер.
Не жүрер.
Ачап, төгүнчи ол болзо,
Ол болзо.
Айга күнге не көрөр,
Не көрөр.
Алыс тамы түбине,
Түбине,
Ондый улус не түшпейт,
Не түшпейт.
Албатының жүрүмин,
Жүрүмин,
Ондый ийттер не үрейт,
Не үрейт.
Ак жарыктын ол үстин,
Ол үстин
Арутап алар ой келер,
Ой келер,
Ондый кирлү немелер,
Немелер,
Артпай барар ой келер,
Ой келер.

АДАМ

Менин адам коммунист болбогон,
Партийный билет карманында тутпаган.
Қырларда актардың огына шыркататқан
Жаагында үлдүнің сорбузы артқан.

Менин адам коммунист болбогон,
Ол колхоз төзөгөн, школдор ачқан.
Ол коммунисттердин рядында турған,
Жаңыс ла анкетада бичилбеген...

Менин адам коммунист болбогон,
Коммунисттер тоозында тоололбогон.
Ол партияга чындык болгон,
Ол төртөн үч жылда жууда өлгөн.

Менин адам коммунист болбогон,
Анкета ажыра, билет ажыра.
Менин адам чындык коммунист болгон,
Жүреги ажыра, жүрүми ажыра.

Эмди ас па адамдый коммунисттер?
Олор миллиондор бистинг ороондо.
Телекейде коммунисттерди кем жеңер?
Качан олор албатыла тудуш болгондо.

ТОПШУУР

Маргалу бажында
Малчылар одузында,
Оймон браадала,
Уйделеп амырадым.
Жалакай, керсү
Улустар ортозында,
Билгенимче,
Топшуур ойнодым.
Койу түнге
Кырлар жылыйды,
Отты айландыра
Малчылар отурат.
Сөстөр акту
Жүрегимнег чыкты,
Топшуурдыг кожогын
Салкын учурат.
Макка амадап.
Куучын баштабадым,
Топшуурым кылдары
Слерди төгүндөбөс.
Чанкыр кырлардыг
Жаражын мактаарым,
Коногым жеткенче,
Кожогым түгөнбөс.
Кырлар эңчейижип,

Топшуурды тыгдайт,
Түрген суулар
Магын арайладат,
Агаштар баштарын
Төмөн бөкөйткилейт,
Салкын база
Кожогды тыгдайт...
Мөштөн ойуп
Эткен топшуурым,
Сүүнчилү ойно,
Кунукчыл экелбе,
Отты айландыра
Отурган најыларым,
Сүүнип күлүмзирензин
Карагуй түнде.
Кузуктын амтанду
Лыдын тынып,
Лойгоннын јобош
Шуулажын тыгдап,
Јайым јүрүм
Керегинде кожогдойын,
Кайкалду өйлөр
Керегинде айдайын.
Слер малчылар,
Күндүчи улустар,
Чара аякка
Кумыс урыгар.
Айры сүмерлерде
Күн чалызын,
Опыла мениг
Кожогым токтозын!

ТҮННИНГ СМЕНАЗЫ

Город жакаларында
Электрпоездтер элестелет,
Вагондор толо,
Платформалар толо.
Түннинг сменазы мендейт,
Заводторго, станокторго...
Оттор жарыйт,
Оромдордо улустар астайт,
Ай теңериде кунугат.
Онын жарыгын
Жер жылдыстары акалайт.
Москва уйуктабайт,
Ишмекчи Москва
Колында маскалу
Көрүктинг жанында
Албатылар ырызы
Жүлкүүрин жазайт.
Станоктор шуулайт,
Ороонум уйуктабайт...
Москвада түннинг сменазы
Ишке чыгат,
Владивостокто түштинг сменазы
Ишке чыгат.
Ороонумнынг бир учында
Түн турат,

Бир учында
Түш турат.
Ороонымды бүркеерге
Түнниң жамынчызы жетпейт.
Москва жылдыстый жарыйт,
Түн бийик теңериге качат.
Төңдөр, агаштар
Ажыра жажынат.
Бөс согочы
Станок жанында турат,
Ол улуска ырыс согот,
Ол улуска сүүмжи согот...
Темир кайылтаачы
Мартен жанында,
От ло түн оны курчайт,
Кызыл чедирген чачылат.
Москва уйуктабайт,
Ишмекчи Москва!
Отгор өчпөйт,
Отгор өчпөйт...
Түн качат ыраакка.
Түнниң сменазы
Иштин стройында,
Көктөйт, узанат
Албаты ырызына.

НЕ БААЛУ

Ак жарыкта не баалу?
Адалар тургускан жаг баалу.
Албатыма не баалу?
Амыр-энчү ол баалу.

Үргүлжиге не баалу?
Төрөл партиябыс ол баалу.
Уйседег үйеге не баалу?
Ленин айткан сөс баалу.

КАРЫНДАЖЫМ

Карындажым мениг кузнец,
Көрүктинг јанында туру.
Изү жалбышка чырайы кызарган,
Колында уур маскалу.
Темир шыгкылдайт,
Чедирген чачылат,
Төжи күнгиреп онтойт,
Темир уккур бүктелет...
Карындажымның јүзин тер јолдойт...
Сөстөр темирден кату эмеш пе?
Нениг учун олар бүктелбейт?
Айса мен ус эмезим бе?
Нениг учун стихтер бичилбейт?
Карындажым айтты:
Сен мен чилөп иште,
Изүге күй, терле.
Сөстөрдн көрнөгө кызыдала, букте.
Олорды курчут, мен канайда
Тырмууштыг тиштерин курчудадым.
Поэттиг көксинде көрнө јок по?
Јок болзо, ол пероны не тутты?
Мен билерим, ол кошты:
Сениг көксинде жалбыш, көрнө бар.
Јаңыс ла бүт бойыга јакшы,
Сөстөр кызып, чындык үлгерлер чыгар.

ЖҮРҮМ ЛЕ ИСКУССТВО

Мен жүрүмде
Мактыг жолыла баспагам,
Ак-жарыкта кемге де
Жалканчык сөс айтпагам.

Мен ак-чек
Кижиге болорго күүнзегем,
Мен агару
Искусствону сүүгем.

Мен билбезим
Мактыг эзирик амтанын,
Мен билбезим
Күйүништиг ачу ооружын.

Улуска удур
Ак сагышту баратам,
Жарык караңгуйды
Женер деп сананатам.

Же сакыбас жанынаг
Оштүлөр кетеп алатан,
Жүзүндө каткылу
Жүректөөн нинеле кадайтан.

Олор кетейтен
Сүреле эптү учуралды.
Олор бедирейтен
Эдимде оорунгай жерлерди.

Жүс тилдер —
Коптын коронду чактырмалары.
Жүс көстөр —
Ижи жоктордыг сооды.

Бу өйдө мени
Найылар кичееп коруйтан,
Жаңы тартыжуларга
Ойто ло оморкодып кычыратан.

Мен чүми жок
Тегин койчынын уулы,
Мен поэзияда
Рядовой жуучыл кожогчы.

Мен жаан поэзияга
Жол арчыйдым, жазайдым.
Жүрүмнинг жыжында
Жылыярыма жоркыбайдым.

Келер үйелерге
Күр болорго күүнзейдим,
Поэзия бийигине
Тепкиш болорго күүнзейдим.

Жаңыс ла поэзия
Ичкери түрген барзын,
Жаңыс ла искусство
Бийикке өрө чыксын.

Төрөл албатым
Жараш кожонду болзын,

Алтай кижі, амадайдым,
Жарык жүрүмдү болзын.

Мен жүрүмде
Мактыг жолун бедиребегем,
Жеңил жеңүгө
Жедерге мендебегем.

ЧУЙДЫҢ ЖОЛЫ

Чуйдың жолы, чуйдың жолы
Буурул кышла бұркелген.
Чуйдың жолы, чуйдың жолы
Кырларды кериген...

Лал мөңкүнің таскыл белине,
Армакчыдый артыла түштинг,
Куу кумакка буурайдың,
Куу туманга жылыдың.

Чуйдың жолы, чуйдың жолы,
Кандый кожон сен укпадың.
Чуйдың жолы, чуйдың жолы,
Эне Алтайды эреп өттинг.

Шофёрдың жүрүми сенде өдөт,
Жолыг кату, жолыг узун.
Чанкыр Кадын өзөктө көгөрөт...
Омок кожондо, жолыг узун.

Жыш тайганы, соок таштарды
Мотордыг жараш күүлежн ойгозот.
Айры кулагы сертес эдип,
Ан кейди жыткарып чочыйт.

Кышкыда шофёр соокко тогот,
Машиназы үреле бергенде.
Салкын бийик кайаларда онтойт,
Жол туйук деп кезедерге.

Бу жолло ырыс учкан,
Бу жолло түбек шунуган.
Бурулчыкта жеткер сакыйтан,
Амаду салкынла жарыжып учатан...

Карга удур, шуурганга удур,
Тунди үйтейт машина оды.
Көзин жүгма, көзин жүгма,
Бек тут тегерик рульды.

Чуйдын жолы, Чике-Таман,
Шуурган шофёрды үргиледет,
Кадын жабыста шуулап аккан,
Устинде кайалар энчейижет.

Чуйдын жолы, чуйдын жолы —
Төрөл Алтайымнын тамыры.
Жолдо жорыкчынын кожоңы,
Кумак ла көлөсөлөрдиг шуулажы...

КИЧИНЕК КОЙЧЫ

Кичинек койчы, жүгүрик койчы,
Күнгө күрере күйгөн.
Ол жайды курагандар ортозында
Сүүмжилүү өткүргөн.

Көзи чокту, шулмус, кара
Тиштери кандыктый ак,
Эчкидег де артпас кырга чыгарга,
Буттары оныг чыйрак.

Адазы койчы, айылы жайлууда
Найылары ыраак,
Же күс келсе, үредү башталза,
Школго барар уулчак.

Ол койлорды жандырып жүгүрет,
Каткырат, кожондойт.
Калтар ийди кийининег магтайт.
Тоголонып, көкүп ойнойт.

Кем болорыг, кара көрмөзөгим?
Сени сакыйт көп керектер.
Калганчызы болбозыг, билерим,
Жолында тартыжулар, жөнүлөр.

НЕГР СЕНЕГАЛДАН

Кыдаттар өтти
Индустарла кожо,
Байрамду оромло.

Ончозы карындаштардый
Эптү жүргиледи,
Фестивальда Москвада.

Көмүрдий кара,
Негр Сенегалдаг.
Мениле тушташты.

Колын сунуп,
Жуук таныштый,
Жылу эзендешти.

Ыраак Африкадаг,
Алтын жараттаг
Найылар табылды.

Бис колыстан
Бек тудуштыс,
Сүүнип таныштыс.

Азия деп мен айттым,
Африка деп ол күлүмзиренди,
Карындаштар деп мен коштым.

Кайда бу айлаткыштыг учы-куйузы?
Чагкыр тенгери кайда түгенер.
Мун сурактар олордыг каруузы,
Кайда, ончозын кем билер?

Тоозы жок жылдыстар, тоозы жок күндер,
Учы жок айлаткышта бары жарт.
Планеталар ортозыла учуп жүрер
Өй болор — мынызы жарт...

Je айлаткыштыг учы-куйузы кайда?
Мун сурактарга каруу жок.
Кижининг амадузынын учы кайда?
Ол айлаткыштый ок, учы жок...

КАРА СУУ

Бийик чаңкыр кырдын алдында,
Койу чибилер ортозында,
Мызылдаган кара суу бар.

Таадам оны эмдү суу дейтен,
Бажы кажайып калган,
Онын жанында отуратан.

Ол жердин жүрегинен дейтен,
Ондо жердин тыны бар дейтен,
Ооруны жазар деп мактайтан.

Же ого ончозы тынду болгон:
Агашты чала кеспе — ол тынду,
Жерди тегин үрөбө — ол тынду.

Бир катап мен тын ооругам.
Таадам кара суудаг экелген.
«Ич, жер энениң сүди» — деген.

«Ич, сапаан жарыыр, балам» — деген,
Мен таадамга алаңзыбай бүткөм,
Соок сууны сүүнип ичкөм.

Чын ла санаам жарый берген,
Оорум да җымжагандый билдирген,
Изү эдим җегилип серүүнделген.

Көк теңериден сүүнип көргөм,
Өрө туруп жүгүрерге мендегем,
Оноң жазылгам, не дезе бүткөм.

КЫШКЫ ЧӨРЧӨК

Кышкыда агаш аразына кирзег,
Чөрчөк јери сеге көрүнөр,
Мөңүн өргө чанкыр бүркүлү,
Кар мызылдап чедиргенделер.

Чибилер будактары карга эңилген,
Талдар, кайыңдар кырууга бүркеткен...
Ончозы сени јаражыла кайкадар,
Јилбиркедип сени бойына кычырар.

Соок јыбар аралга кирбес,
Мында ыжык, мында јылу.
Агчы кижиге тегин јүрбес,
Солум бичик — агдар изи.

Ак карда јүзүн бичиктер,
Оны јүзүн агдар бичиген.
Агас, койон, тийинг күлүктер,
Јүрүмин мында биске көргүскен.

Јинт нөкөр, бери уксаң,
Тужүне јылу турада отурба.

Јегил чанагды кийип алзаг,
Аралга, аркага ойноп барзаг.
Ондо сеге омок тийишгеш,

Чибиденг чочогой таштап берер,
Табыш алган сергек элигеш,
Чекчил казалап элес эдер.

ТӨРӨЛИМ

Мен жүрегимде сүүштин чечегин өскүргөм,
Онын үренин сен салгаг, мениг төрөлим.
Ол тазылдарыла жиит жүрүмиме жирген,
Онын жалбырактары жайылып, чечектеген,
Ол сеге берилген, мениг төрөлим.

Ол чечек кызыл канла сугарылган,
Оndo күннинг жарыгы, жүрүмнинг сүүмжизи,
Оndo амаду, ырыс, кожон жуулган,
Оndo жегүинин, тартыжуныг ийдези,
Ол сеге берилген, мениг төрөлим.

Мен өлзөм дө, же ол өлбөс качан да,
Жер-энеден ойто ло чыгып чечектеер.
Ол күнге, жүрүмге сүүнер,
Канайда сүүнгөм мен, бу жарыкка чыгарымда!
Жүрүмим сеге берилген, мениг төрөлим.

ЛИРИКА

Ар-бүткөн, ашкан күндий, өчөт,
Je онын өчижи кандый жараш.
Өзөрдиг күндери келери көрүнөт,
Өлбөс жүрүмди көрөргө жараш!

Кайыг јинт кыстый жараш,
Кабыра кучактаар күүним келет...
Кайыр кырлар жарык, жараш,
Ўстиле учар күүним келет.

Неге кижн мөгкүүлик эмес,
Күндий жарык жүрүмдү болгожын?
Je онын кереги качан да өлбөс,
Албатыга јаан тузалу болгожын...

ЫРААК ЖОЛГО

Бийск. Кичинек вокзал,
Жашка јунулган узун платформа.
Шуулайт жагыскан байбак аспак,
Бис амырадыбыс оныг јанында.

Энем мени үйдежип келген
Ыраак кырлардаг..
Паровозтог коркуп тескерлеген,
Чочуган оныг кыйгызынаг.

Качан узун турачактар
Темир јолло ичкери јыларда,
Энем платформада арткан
Ол турган аспактый жагыскан.

Мени поезд бадышка учурат,
Јүрүм ичкери кычырат,
Је мениг көзимниг алдында,
Аспак јайканат, энем турат...

Кайра көрзөм, кунугадым,
Кырларымды, энемди санап,
Ичкери көрзөм, сүүнедим,
Јаңы јерлерди сонуркап ајыктап...

МОШ

Буурул кайа бажында
Жаңыскан жалтанбай өзөдиг.
Желбер быжыраш бажыгла
Тенери түбин жалмайдыг.
Мөжим, мөнгүлик мөжим,
Мөнгүн кожоңдорыг төгүлет.
Мениг жажыл мөжим
Неге араай үшкүрет.
Кандый кожоңды көксинде
Бадырып болбой бөкөйдиг.
Эмезе салкын ийдезине
Чыдажып болбой энчейдиг.
Булуттар сыймайт бажыгды,
Салкын жайкайт бойыгды.
Сен бийикте кайада,
Сен бийикте жайымда...
Алтын ошкош чөрчөгиг
Араай шуулап айдып бер.
Ойгор улу сөстөринг
Ончозын меге жартап бер.
Буурул кайа бажында
Булуттар мөжимди базырба.
Желбер жараш бажына
Жеткер куйун айланба...

СЕНИҢ КӨСТӨРИҢ

Качар күүним келет,
Сениң көстөриңнен...
Олор тўжўме кирет,
Айрылбайт менен.

Јүректе азыйдагы,
Таныш оору,
Бүктелет кырдагы
Карагай жайнылу.

Мен сени сүүрге
Окшоорго санангам,
Јүрүмимди сениле
Бириктирерге санангам...

Јүс јолдың айрызы,
Јаңыскан турум.
Ырыстың кожоны
Ыраганын уктым.

Је сен кемге де
Јылу эркелеткен,
Ырысту күндеринде
Кожондогон, сүүген.

Ол тушташты унды,
Амыры жок жүрегим.
Ол көстөрдү унды,
Меге уур, жүрегим.

Качар күүним келет,
Сениң көстөриңнен...
Олор тужиме кирет,
Ырабайт менен.

КАРА КӨС

Чачың сениң кап-кара, кап-кара,
Түжүрип ийзең — узунуң, узунуң.
Көзиң сениң кап-кара, кап-кара,
Каткырып ийзең — чоктузың, чоктузың.

Мындый көстөр алдына, алдына,
Канайып чыдаш турарың, турарың,
Көөркийим деп айтпаска, айтпаска,
Күчти кайдаг табарың, табарың.

Күмүш жүстүк берейин, берейин,
Алып алзаң, жаражай, жаражай.
Суүгеним деп айдайын, айдайын,
Тындап уксаң, жаражай, жаражай.

ЧАНКЫР ЭГИР

Чанкыр эгир, чанкыр кар,
Унчугышпайт чанкыр агаштар.
Сениң көстөриң чап чанкыр,
Чанкыр туманда јаландар.

Агаштар, тоғдөр ары јанда
Уйуктайт канатту салкындар,
Сениң кураан јакаға,
Төгүлет мөгүн јылдыстар.

Чанкыр эгир, чанкыр кар,
Чибилер карга бастырлайт.
Сеге айдар сөстөрим бар,
Је нениң де учун айдылбайт.

Амадап көрөдим ыраак чанкырға,
Көстөрис ырыска тумантыйт.
Истерис артат ак карга.

Јылдар өдөт, карлар кайылат,
Бу эгир качан да ундулбайт.

ЭГИРДЕ

Бу эгирде меге не де керек јок,
Сенин јылу колдорыннан өскө.
Ай чыкпазын, тенгериде јылдыстар да јок,
Јангыс ла чындык көрзин көстөр көскө.

Бу эгирде меге не де керек јок,
Сенин чачыннын јыдынан өскө.
Јараш сөстөр ундулзын, керек јок,
Ончозын айдарга жүч јетпес сөскө.

Бу эгирде меге не де керек јок,
Мак, кунугыш, барзын ончозы көрмөскө.
Најылык јокко эгир де соок, јас та јок,
Јүрүмде амадагам, сени көрбөй өтпөскө.

Бу эгир бисти јажына бириктирди,
Салкын теректерди карануйда јайкайт...
Таң јарып, јылдыстар өчти.

Меге бу түнде телекей кабайдый билдирди,
Көөркийим таң ла кожо үргүледи.

ЧӨЛ ДӨ ЧӨЛ

Чөл дө чөл көс жетпес эбире,
Буудайлу јалан биригет тенгериле,
Алтын кебистий јалтырайт күнге,
Уур мажактары үрпүлейт эзинге.

Чөл дө чөл телеграф төгөштөри,
Булут јок ынаарлу чанкыр тенгери.
Чөл өткүрө поезд ичкери, ичкери,
Јүрүм база ичкери, ичкери...

Чөл дө чөл көс жетпес эбире,
Слерди мактайдым слерди сүүйдим.
Јаңыс ла ончозынан каруу меге,
Өскөн кырларым, оноор менгејдим.

О, Төрөлим, элбек сени
Кучактаарга кучагым јетпеди,
Је, Төрөлим, јүрегим сени
Бойында ырысту алып јүри.

ЖЕРЛИК ЧЕЧЕК

У ул темир жолло барадала,
Жерлик чечек керегинде кожондогон.
Кайда да жолой ыраакта, ыраакта
Оны вагонныг көзнөгинен көргөн.

Мен жагмыр болотон болзом,
Сениг тоозыныгды јунуп, сугарарга.
Мен кун болотон болзом,
Сени эрке чоғымла јылыдарга.

Кызычак сен јерлик чечектий,
Учы јок чөлдө көрүнбей өзөдиг.
Сен меге јердеги јылдыстый,
Јолдыг јаказында көрүндиг.

Је јүрүм псездтий ичкери мендейт,
Оны канайып токтодор?
Јылдыс меге јуукта суркурайт,
Ырайт, ырайт јолдор...

БОЙЫМДЫ ЭЛЕКТЕП КАТКЫРДЫМ

Соок меге кўски тўнде,
Соок меге кўски тўнде,
Салкын сабайт,
Кар жапшынат.

Je ыраакта от кычырат мени,
Jўректе ижемji жылыдат мени,
Қырлар карарат,
Jурттар уйуктайт.

Жарык кўзнўккў жууктап келдим,
Ўскў кижиге отурганым кўрдим.
Ондо каткы угулат,
Мени кем де сақыбайт.

Жакамды кўдўрип қайра бастым,
Бойымды электеп ачу каткырдым.
Jўрегим онтойт,
Салкын кожондойт...

ЫРААКТАҢ ПИСЬМО

Э бире көрзөн — кумактар, кумактар,
Чыгышта јес төгдөр кызарат.
Јабыс учат јаңмырлу булуттар,
Салкын чеденниг казыгында сыгырат.

Чөлдө деревне, тоолу туралар,
Олор кумактар ортозында јылыјат,
Көзнөктө тырсылдап тийет тамчылар,
Үредүчи чөл јаар көрүп, нени де сананат...

Јетире бичилбеген письмо јадат,
Қайдаар учат үредүчининг амадузы?
Школдон үренчиктер таркап јаңгылайт,
Олорды үйдешти бе онын санаазы?

Ол үредүчи, тышкары дезе шуурган,
Пастуктар айылдары ыраак чөлдө,
Је мында улус үренип калган
Изүге, јаңмырга, салкынга, соокко...

«Сен билбезинг» үредүчи кемин бичийт —
Мында јадарга јегил эмес.
Кумактар, салкындар, тоолу айылдар,
Кино до бери бачым келбес.

Радиоло музыка угарга күүнзейдим...
Je тышкары салкын кожондойт.
Меге онон мазурка бийези угулат.
Эске алынадым, чөл јаар көрдөдим...

Санаанга кирет пе калганчы јыргал?
Институттыг элбек јарык залында.
Мен јүрүм — јыргал деп санангам,
Эмди билдим — јүрүм ойын эмес эмтир.

Мени бери иштеерге чыгарган,
Мында бир кижиге туштагам...
Сени дезе айылду деп угулган,
Мен онон ол кижиге баргам.

Je јаан јастыргам, јуртап болбогом,
Бисте кичинек уул чыккан.
Оны сениг адыгла адагам...
Онойдо эт деп јүрегим айткан.

Сен сананарыг мени ырызы јок деп,
Јүрүм сындырды деп бодоорыг,
Je мен јүрүмге комудабай јадым.
Мен ырысту, нени айдарыг?

Баштап мен јанарга санангам,
Јажырбазым күч, уур болгон,
Je үренчиктеримди карамдагам,
Онон иште ырызым тапкам.

Мен билерим, мен стройдо,
Мениг јуучыл јерим мында.
Агару иш сад өскүрери,
Je онон агару јашөскүрим үредери.

Ар-бүткен кату, улустар кату,
Je оlorдыг жүректери күмүш.
Эбире чөл, кумактар, кулузындар,
Алтын кумактардый мында улустар...»

Тышкары салкын сыгырат...
Атту кижининг тибирти угулат.
Кем де салкынла бчөжип кожондойт,
Кош-Агаш јайгыда күсле тынат.

АЛТАЙ КЫСКА

Сен меге јолуксан,
Эрмек айтпай турадыг,
Кемзинип те јүрзен,
Је сүре ле сакыйдыг.
Сен јобош јойгондый,
Ыраак кырларда өзөдиг.
Сен јерлик эликтий,
Улуска чочуп, көрөдиг.
Көзнөк алдыла јорткомдо,
Көзинг учыла имдейдиг.
Ойын јыргал ортодо
От јалбышла өртөйдиг.
Сениг коо сыныңды
Кандый агашка тўгдейин?
Кыс, сениг јаражыгды
Кожонго чўмдеп берейин!
Јараш сөстөр сенде ас,
Сен јараш та олордон!
Колдорыг качан да арыбас,
Иш эткежин, чылабас.
Эгирде иштиг кийининде,
Кожогыг чөйөдиг, јаражын,
Чагкыр тегери тўбинде,
Јылдыстар тыгдайт, кайдайын!
Сениг көстөригде кунугу

Мениг жүрегимди оорудат.
Сен жажырбас учурлу
Найызына найызы болужат.
Олбг бышсын, аш бышсын
Той эдерис, көөркийим.
Чачыг там ла уазын.
Тулун өрдиреринг, көөркийим!

КОЖОҢЫМ

Сыргалдын бажын сыылаткан,
Салкыннан алган кожоным,
Бийик тууларга жагылган,
Менин жайым кожоным.

Агаш бүри шуулажынан,
Тыгдап алган кожоным,
Ак булуттар алдынан,
Тудуп алган кожоным.

Менин жылу кожоным,
Көөркийимниң жүрегин жылытсан.
Жылдыс чыкканча, сакыырым,
Оны бери кычырзан.

Жүрегимде не барын,
Сен ажыра айдарым,
Сенег баалу најым жок,
Сенде шырам, ырызым.

ТЫМЫК ГОРОДЫМ

Тымык кичинек городым
Терең уйкуда,
Оромло жаңыскан базадым,
Карлу куйунда.

Кургак карлар айланат,
Куштын жүгүндөй...
Төңөштө лампа жайканат,
Өчөргө тургандый.

Сүүгеним, сен айылыңда,
Амыр уйкуда,
Кайкамчылу түш көрөдүң,
Неге де сүүнедиң...

Шулмус көстөриң көрүнөт,
Шуурган өткүрө,
Каткырган тиштериң кажайат
Кар өткүрө.

Жылу тыныжың билдирет,
Соок салкыннаң.
Эрке сөстөриң угулат
Куйун табыжынаң.

Сен керегинде сананзам,
Көксимде жылу,
Кеберинди эске алынам,
Меге телекей жылу.

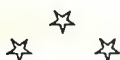
Кышкы шуурган шуургай,
Яс жүректе...
Ол комудалду улугай,
Сүүмји жүректе.

Мен ичкери базарым,
Омок кожондоп,
Жагына деп айдарым,
Көөркийимди окшоп.

Көөркийим бу жүрүмде
Болушчым болзон,
Уур буудактарды жеерге,
Найым болзон.

Қара көстөриг каткырат,
Қар өткүре.
Кожон ичкери кычырат,
Шуурган өткүре...

Кем жалтанбай минет эмдикке
Жыгылбайт оноң, мактулу?
Кем мантадат карануй тунде,
Жүгүрик жорго аргымакту?
Көзінде каткылу малчы уул.

Кем тайгада малдын жанында,
Танды адырат жагыскан?
Кем атанат ыраак Москвага,
Ижи жакшы деп мактаткан?
Көзінде каткылу малчы уул.

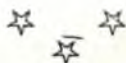
Кемге кыстар санаазын салат,
Ого калта кееlep көктөйт?
Кем атка жараш отурат,
Кунукпай оморкоп кожондойт?
Көзінде каткылу малчы уул.

Баштапкы кар жалбандап түжет,
Тышкары балкаш,
Эзирик кижн когондоп өтти,
Оромдо балкаш.

Кар јерге түшпей жүрүп кайылат,
Калтырайт кайыгаш,
Будактаң будакка калыт
Урбейген кушкаш.

КЫСТЫҢ КОЖОҢҢЫ

Кайыгнын бүри какталды,
Карлу, куйунду күс келди.
Кару Малчым ырады
Кандый узак келбеди.

Кара тайганы ајыктап,
Карлу төндө мен турум.
Кату кылыгыга ачынып,
Куйунду түнде ыйладым.

Марчалу бажына барала,
Мени ундудыг, көөркийим.
Санамды сеге салала,
Сакып эриктим, көөркийим.

Салкын согот кырлардаг,
Олор эзен экелбейт.
Ыраакта аттыг тибиртинег,
Јүрегим сакып шимирейт.

Меге јайнылу көрбө,
Көрбө.
Сеге сүрекей уур,
Сүрекей уур.
Јуугымла өтпө,
Өтпө,
Меге көрүнбей јүр,
Көрүнбей јүр...
Јүрегим унчукпайт,
Унчукпайт,
Уур боро таштый,
Таштый.
Сөстөриг ого томылбайт,
Томылбайт,
Ыраак јердеги кожоғдый,
Кожондый.
Сүүжинг оны јылытпайт,
Јылытпайт,
Чырбаалдыг одындый,
Одындый,
Сүриг мени кайкатпайт,
Кайкатпайт,
Эскиреп калган јуруктый,
Јуруктый.

КАРАГАЙ

Кайыр бийик жаратта
Карагайлар шуулагай,
Карагуй көзнөк жанында
Карлу шуурган ыйлагай.

Кара көстөн жаш аккай,
Кем көрөтөн ол эди...
Карыгып жүрек кунуккай,
Кем килейтен ол эди.

Кайыр кырды ажыра,
Кайып учпас кожоным,
Карлу булуттар ортодо
Кайылып калар, кожоным.

Карагуй кичинек турамда,
Карасин күйбейт лампада,
Кар калынтыйт тышкары
Каалга кыжырайт салкынга...

Карагай агаш шуулажы —
Карыккан жүрек кожонгы.
Карлу шуурган ыйлажы —
Каруум ыраган кожонгы...

КУНУКПА НАЈЫМ

Жок. Сен кунукпа, најым,
Ырызы жок артпазым, жок.
Жолдор ырашса, најым,
Жагыскан артпазым, жок.
Оскөнн сүүзег, баргын,
Карыгып көрбө кайра.
Ырызынды ычкынбай туткын,
Жолдон бурулба кайра.
Откөн неме өткөн,
Ойто кайра келбес,
Кем кайра көргөн,
Көп ырыс экелбес.
Жок, санаркаба, најым,
Сенде буру жок,
Шырка жазылар, најым,
Ырызы жок артпазым, жок.
Төрөл жерим төжинде
Эмдү суу бар —
Ол жүрүм, тартыжу ине
Ол оорумды жазар.
Жок, сен кунукпа, најым,
Ырызы жок артпазым, жок.
Төрөлим мениле, најым,
Жагыскан артпазым, жок.

ОЗОГЫ ЈЎРЎМНЕН

Јўгўрўк аттар туйгактарының тибирти артты,
Қўоркийимди чагкыр кырлар ажыра апарды.
Ол жениле јўзин бўктўп атанды,
Аттың жалына кўзининг јажы тамды...

Ачап Тергиш балазын мынайда сатты,
Қарта јиди, калың калым алды:
Қошту тўўлўр, ўўрлў койлор алды,
Балазы ўскў журттың кулы болуп калды.

Јўгўрўк аттар тибирти кулагымда артты,
Јолго јойу чыгып бастым.
Јоктуга эмди не артып калды...
Коронду кожондорло байларды каргадым.

ОНЧОЗЫ ТЕМЕЙ

Каргаба, чертенбе.
Ончозы темей.
Сүүш билеринг бе?
Ой, жеткерлү эмей.

Бүгүн мен кару,
Ончозынаг жараш.
А оног кем билер—
Көстөнг агар јаш.

Сен меге чертенбе,
Јүрегинди тында.
Јажына деерге мендебе,
Мен сениг јанында.

Тенектерле кериште,
Каткыр: хе-хе-хе.
Тееркектерле бериште,
Каткыр: хе-хе-хе,
Тегин јерге ачынба,
Каткыр: хе-хе-хе.
Калјурыгай оштулер,
Каткыр: хе-хе-хе.
Тенекке өөркөзөң —
Бойың тенек.
Тееркекле билишсенг —
Бойың тееркек.

Ч О Л У Ш М А Н

КОММУНАРЛАР

Кайру. Мында коммунарлар өлгөн
Жагмырга јунулган агаш памятник туру.
Сөөктөр үстинег јерлик чечектер өскөн,
Ыраактаг беш айры чолмон көрүнип туру.

Чолушман Алтын-Көлгө мендеп агат,
Кайрунын кырлары унчугышпай туру,
Јаңыс ла карагайлар араайын шымыражат:
«Мында ады јок геройлор өлгөн».

Салкын кулузын өлөгдө сыгырат,
Теректер Чолушман јарадында шуулажат,
Кырдаг јойгон энчейип үшкүрет:
«Олор јайым учун канын төккөн».

Школдыг көзнөктөри күнге јалтырайт,
Яблонялар ак чечектеген турат.
Балдардыг кожонгы кырларга јаңыланат:
«Олор бистинг ырызыбыс учун өлгөн».

Кайру, сен ол тунди ундубагаг,
Качан капчал өзөккө карагуй кирерде,
Сеге калју бандиттер табарган,
Јыдалар сайылган коммунарлар јүрегине...

Коммуна өлгөн. Коммунисттер өлбөгөн,
Олор кырларга жайым, ырыс экелген.
Жаңы корболор тазылданып өскөн,
Адазыныг керегин уулы көндүктирген.

Коммунарлар аттарын гранитке бичибеген...
Же тирү улус жүрегинде бичилген.
Олорго мрамордон памятник тургуспаган,
Гранит кырлар олорго памятник болуп
калган.

ЧОЛУШМАНДА

Таш кырларды жара кескен,
Көк чагкыр суу анданат.
Кайыр каскак кырларды кериген,
Жагыс аттын жолы жадат.
Мындагы улус абыра билбес,
Машина качан да жөскө көрбөгөн.
Эне кырларды не де өтпөс,
Өзөктиг учун Алтын-Көл бөктөгөн.
Бу жыл көлдин тожы кайыларда,
Баштапкы баржа Чолушманга жеткен.
Ол трактор тартып экелген,
Мотор табыжы жаңыланган кырларга...
Кем де коркыйла кырларга качкан.
Черүде танкист болгон уул
Трактор рулин бүдүмчилү тудуп,
Деревнени өрө маңтаткан...
Мен Чолушманнын ичинде,
Баштапкы тракторист деп мактанган...
Чолушман сүүнип жыргады,
Үч деревненин улузы жуулды.
Карыгандар кайкап, бажын жайкады,
Балдар тракторды айланышты.
Эртенгизинде трактор жаланга чыкты
Уур салдазы жерди агтарат.
Күскүдө күреп буудай жайканды,
Аш жакшы деп бөдинелер кыйгырат.

АННУШКА

Ак боронды ээртеп ал,
Аар-шулмус, Аннушка,
Айткыр тилин тиштеп ал,
Аар-жалкын, Аннушка.

Торко кийимин толголып,
Токорыба, Аннушка.
Қара көзин каткырып,
Калжуурыба, Аннушка.

Чечен айдар сөзинди
Чек ончозын билерим,
Омок айдар сөзинди
Ончозын мен билерим.

Јорго атка минерим,
Јол былаажып јорторым.
Чолушманга келерим,
Јолугыжып аларым.

КОШ КЕЛДИ

У лаганнаг кош келди
Улустар сүүнгилейт деревнеде,
Кош ло жагы кино келди,
Клубка жуулышты эгирде.

Эмчек балазын тудыган
Эне энчикпей једет,
Қарыган қағзазын ыштаган
Клубка база меңдейт.

Таада слер тартпазаар кайдар —
Қызычак оның кулагына айдат.
— Уктым балам, ундуп салганымды —
Қарыган қағзазын кончына сугат.

Полдо, экранның жуугында,
Деревнениг оок балдары толот,
Олорго мынаг көрөргө јақшы,
Јаан улустыг јарды бөктөбөйт.

Клуб толо, изү болды,
Моторка таркырап, кино башталды,

Je суре ле лента ўзўлет,
Механик болушчызына кимиренет.

Тўн ортодо кино божойт,
Кичинек граждандар терең уйкуда.
Тўш јеринде кино кўргўлейт...
Улустар таркашты айылдарына.

Ол јанындагы Қайруга
Кемелў кечкилейт айылдарына,
Қыстар кожондожот араайынан,
Ўкў багырат аркада.

Онон ойто ло кош сақығалайт,
Кандый солумдарды ол экелер?
Қалганчы јалбырактар учкылайт,
Удабас шуурганду қыш келер...

Қўндер ўдўт, је кайыр јолло,
Қўўнзеген кош мендейт.
Қожында чай, танкы, кино ло
Письмолор, газеттер экелет.

★

ЧОЛУШМАНКА

Чолушманка бийелеген, чолушманка ийиктелген,
Эски башмак өдүгинин тамандары такылдаган.
Чолушманка бийелеген, пол тоозыны көдүрилген
Чолушманка күлүмзиренген, эбире улусты
бактырган.

Юбказынын алды узун, кийин жаны кыска болды,
Же каткырат чолушманка тиштери ак кардый болды.
Кийими онын өгжик эмес, кийими онын коомой
болды,
Же кунукпайт чолушманка ол жараш, омок болды.

Чолушманка бийелеген, чолушманка ийиктелген,
Оноң уулдар көзүн албай, оосторун ачкылаган.
Чолушманка кожондогон, чолушманка комыстаган,
Кара кирбик алдынан, кара көстөри каткырган...

Ол кийбеген мандык торко, туфля кийбеген,
Же онын жараш сынын, жаман кийим жажырбаган.
Ол качан да жаранбаган, жараш мен деп билбеген,
Же энеден чыккан жаражы, эмеш те артабаган.

Чолушманка бийелеген, чолушманка ийиктелген,
Эски башмак өдүгинин тамандары такылдаган,
Чолушманка бийелеген, жүрекке отты куйдирген,
Чолушманка күлүмзиренген, баспас жүректи
бактырган.

МАЛЧЫНЫҢ КОЖОҢЫ

Тегериде бир жылдыс,
Кӧс жеткежин, ок жетпес,
Арү айым ыраак, ыраак,
Атту да жортсом, күн жетпес.

Жүректер бойы бойына амадаза,
Ыраак жолдор кыскарып жууктаар.
Жииттер бойы бойын сагышса,
Жолыгыжатаң күн келер.

Сен сагы, сагы, најым,
Эгирде карагуй көзнөктө кунукпа.
Тайгадаң удабас жанарым
Сен малчынды ундуба.

Шуурган шуурзын, жоткон болзын,
Сеге жолды мен табарым.
Адым јакшы, ол тойу болзын,
Кырларды салкындый ажарым.

БАЙЫМАШ

(Кожыр козюн')

Сүрлү агаш, сур кайың,
Күски бүринг алтындый.
Сүүген мениг, Байымаш,
Кылыгың жаскы салкындый.

Канча жылдыг туркунына,
Кыйнап келдинг, Байымаш,
Той эдели дегемде,
Каткырадыг, шулмус Байымаш.

Ой, чимеркебе, Байымаш,
Жастар одип калбазын.
Эбире кыстар көп, жараш,
Уулдар ундуп салбазын.

Кайыңныг калганчы алтын бүр,
Карга калбырап түшпезин.
Кара чачту Байымаш,
Чачыг буурайып калбазын.

Бүгүн сени сакыйдым,
Оноң качан да сакыбазым.
Сен тагмага өчөжип,
Кыс жаражын табарым.

КОЛХОЗТЫҢ САДЫНДА

Бери алтайдың кайыр кырларына
Кайдан келдигер көөркий грушалар?
Бийик карагайлар, кайыңдар ортозына,
Кандый чечектедигер, көөркий
яблонялар?

Кышкыда соокко тонбойдыгар ба?
Жайгыда чечектеп быжадыгар ба?
Сад меге күлүмзиренип айтты:
«Биске мында сүрекей жакшы.

Көрзөн, жиилегибисти көдүрип болбойдыс,
Чолушман өзөк биске жарады.
Сооктон бис кичинек те коркыбайдыс,
Карагайлар бисти ыжыктады...»

Ару эзинге жалбырактар шылыражат,
Грушалар быжып, будактарын бүктейт,
Олор араайынаң шымыраныжат:
«Биске жакшы». Яблоня үшкүрет:

«Меге уур јилектерим көдүрерге,
Ол күннинг ле сайын өзөт, јаанайт,
Је јакшы мындыј јүрүмди јүрерге,
Кижн биске болужат, чеберлейт».

Мен колхозтын садын көрүп сүүндим
Алаканымла грушаны сыймадым,
Мен слерди база өскүрерим
Көзнөгимнинг алдына отургузарым.

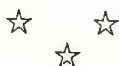

Турналар жанганы удай берди,
Карга калганчы жалбырак түжет.
Чолушман тонды, кыш келди,
Көзнөк алдында куйун ийиктелет.

Кыштыг узун тундери турат,
Олорды өткүрерге узак, најым.
Кыс менин жүрегим кунугат,
Чачымды тарап, өрүп отурым.

Сенен меге письмо келбейт,
Жолдорды шуурган шуурын салган.
Энди Улаганга кош жүрбейт,
Письмолорыг жолдо токтоп калган.

Же ой келер, кар кайылар,
Кош жүрерге ажулар ачылар.
Биске туштажатан ой жууктаар.
Ойто учуп келер турналар.

А Т

Жакшы ат—жакшы нөкөр,
Карангуйда жолдон чыкпас,
Кайдаг жерлик теке өдөр —
Оног тайкылып жыгылбас.

Жаңыс ла кичее нөкөринди.
Азыра, кара суудан сугар,
Кайдаар мендеп жүргенинди,
Ол билер, ондо жүрек бар.

Ол жетирер амадуунга,
Арыдым деп комудабас.
Аш бер канатту аргымагынга,
Ол жолдо качан да арыбас.

Жакшы ат, чечен мылтык,
Алтай кижинин жөөжөзи.
Ат чөрчөктөги өйлөрдөн бери
Оның чындык нөкөри.

Мен көргөм ат ыйлаганын,
Адам жууга атанарда.
Ачу киштеген, жер чапчыган,
Таныш кол жалын сыймабаста.

МАЙАШ

Мениң алдымда бийик чакпындар,
Бу Чолушман анданып агып жадыры.
Канайып кечер? Тизем тыркырашты,
Мени электеп каткырат толкулар,
Кеме суу ол жанында жадыры...
Кыйгырдым: «Э, Эй! Кечирипер, улустар!»
Сөстөримди салкын төмөн учурды.
«Ээ, эй! Эмди ле, эмеш сакыгар...»
Кырдан койчы кыс жүгүрип келетти.
Токтогор, сууга тўжеригер деп
кыйгырдым.
Ол кўлўмзиренип, колын жанды,
Кемени сууга ийде салды.
Мен оноң кōс албай, сакидым,
Толкуга кеме качан ла антарылбагай..
Je кемечи кичинек те жалтанбай,
Кечип келеткенин кōрўп кайкадым.
Кеме жаратка келип токтоды,
Мен тыркырап кемеге отурдым,
Кыска коркуганымды кōргўспеске
Кемениң кырынаң тутпаска чырмайдым.
Алдымда кемзинчек кыс отурды,
Ол кайыктар ла тўрген эжет.
Кōстōри жаан бороготтый болды,
Тожыладаң эткен жинжи тагынат.

Жаратка чыгала, адын сурадым,
Бажын бөкөйтүп, айтты: Майаш.
Мен ого сыйлаар неме таппай турдым,
Ичимде санандым: кандый жараш!
Эскирей берген чагкыр платязы
Күнге, жагмырга жугарып калган.
Одүги жок жылагаш буттары,
Күнге, жагмырга жугарып калган.
— Жакшы болзын—ол койлорына
ууланды.

Мен унчукпай, кийининег көрүп турдым.
Чолушман жүзүн үнденип шуулайт,
Удабай Майаштыг кожогын уктым.
Ол кунуктырат, ол сүүндирет...
Майаш — жерлик чечектий жараш,
Оныла уур да жүрүмди жегерин,
Оныла кандый да сууны кечерин,
Ол ару, жалакай, жалтанбас, жараш.

НАЈЫЛАРЫМА

Качан мен Чолушманга ууланарымда,
Эки алтай уул јолдо туштаган.
Мен јойу баскам, арыгам кырларда,
Олор мени карындажындый уткуган.
Олор меге адынын бирүзин берген,
Бойлоры учкашкан јангыс атка.
Олор мени јуук најызындый кичееген,
Лоботпой јетирген тайгалар ажыра.
Мөштинг төзинде, тайгада конорыста,
Јагмыр өтпөс јерден уйуктаткан.
Чолушманда олордын айылына једеристе,
Күндүлү айылчыдый төргө отургыскан.
Эмди Алтын-Көллө јүзүп барадырым,
Чанкырайыжып артты Чолушман кырлары.
Јакшы болзын кару најыларым...
Чолушман кебери јүрегимде артты.
Ыраакта мен слерди ундубазым,
Јолдор бир тушта ойто биригер.
Најылар, мен слерди сүре ле сакырым,
Түнде, түште качан да болзо, киригер.
Јүрегиме кару јараттардан ырадым...
Айландыра кырлар... Алтын-Көл тымык
јадыры.
Јүрүм, тушташ керегинде санандым...
Салкын көлдинг үстин сыймады.

ШҮҮЛТЕЛЕР

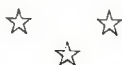
Жылдыстар жылыжы, жердин айланыжы—
Ончозы јарталган.
Је јудурукча јүректинг јанг-кылыгы
Јажытта арткан.

Шүүлте бийикке учкан,
Јенүлер алган,
Је јүректе не болуп турган
Јажытта арткан.

Түндүктен учат ыйлаган булуттар,
Қарагайлар шуулайт.
Туманга аскылайт уурлү турналар,
Ачу кыйгырлайт.

Қырлар баштары көрүнбейт,
Қарлу булуттарда.
Құс меге кунукчыл экелбейт,
Сүүмчилү санаамда.

Суудим деерге меңдебе,
Јүрегим, сагы.
Эжин јокко эрикпе,
Јүрегим, сагы.

Қышты ээчий јас келер,
Јүрегим, сагы,
Сенде сууш чечектеер
Јүрегим, сагы.

Сениң көзинг кара
Түндий түби јок,
Је иженип ого кара,
Ондо не де јок.

Сениң чачынг кара
Кеберингде тутак јок,
Је јүрегинге сениң кара,
Ондо не де јок.

Бу энгирде мени сакыба.
Тышкары жанмыр.
Темей өдүгигди балкаштаба,
Отур амыр.

Je түбек мында эмес,
Мени унды,
Албан ла сүүш келбес,
Ачынба, унды.

Мен чөрчөк жеринде болгом,
Ол энгирде.
Түш жерим деп бодогом,
Ажыктап эбире.

Оргөлөр, садтар, фонтандар
Көрүмжи городында.
Фестивальга келген жүзүн улустар.
Жыргал мында.

Айдыг-күннинг ажыдын
Арчып бердинг, салкыным,
Алтын кыйуулу булуттар
Айдап келдинг, салкыным.

Ак чечектер баштарын,
Арай жайкайдыг, салкыным,
Ак мөңкүлү алтайга.
Амадум апардыг, салкыным.

Сүүйдим сени, төрөл јерим,
Көзимде јашту,
Сүүйдим сени, төрөл јерим,
Көксимде чокту.

Сананып, көзимди јумзам,
Көрүнет кырларыг.
Кунугып, јаныскан тындазам,
Шуулайт агаштарыг.

Уулы черүге атанган,
Орой күскүде,
Эне ыйлап айткан:
«Бойынды чеберле».

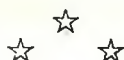
Жуу болбозо кайдат деп,
Көбүркий шымыраган.
Уулын бурулар сакы деп,
Айылдажы айткан.

Жаайт күски жаңгырлар,
Көзүңк шиллинде тамчылар,
Кыстың кирбиктеринде жаштар,
Ачу, сүүгени таштаза.

Унчукпай турат кырлар,
Күн качан чыгар?
Кыс качан каткырап,
Ачу, сүүгени таштаза.

Ижемјинди јылытпа,
Чырмай, најым.
Јүрүминди каргаба,
Күлүмзирен, најым.

Булуттар тарказа,
Күн ойто ло тийер,
Уур санаа ундылза,
Ырыс ойто ло келер.

Теректин бүри жарылат,
Јас жүрегиме өгөлөди.
Күүкting үни жаңыланат,
Јанар күүним келди.

Ыраак жылдыстар мелтирейт,
Станцияда оттор куйди.
Поездтер күзүрөп өткилейт,
Јанар күүним келди.

Тенери ыйлайт, тегери ыйлайт,
Салкын булуттар жажын кургадат.
Улүш жалбырактар кайыгнан учкылайт,
Тайга бажында кар жадат.

Тенери чагкырайт, тегери каткырат.
Чибилер кирбиктеринде жаштар
мелтирейт.

Эбире ончозы алтындый саргарат,
Күн тегеридег күлүмзиренет.

Жай өткөни билдирбей калды,
Жаан городто, кыймырууш ортодо.
Ончозы эмди кийинимде артты,
Сананарга жакшы узак жолдо.

Уралдыг тайгалары, Сибирьдин чөлдөри,
Учы билдирбейт улу орооным.
Кандый ас кижинин жүрүмү.
Ончозын көрөргө деп бойымда санандым.

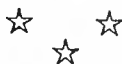
Бу телекейде мени ончозы ундуды,
Кем де жанымда менин артпады.
Жагыс ла пером, блокнодым чындык
артты,
Олор менин наҗыларым болды.

Мен шүүлтемди блокнодыма бичийдим,
Ол мениле уур санааларды үлежет.
Мен оны жүрегиме жуук алып жүредим,
Ол мениле кожо карыгат, сүүнет.

Жылангаш агаштар уйалчак тургулайт,
Кыштанг ак көбөнг жабынчызын
сакыгылайт.
Күски салкын теректерди бүктөйт,
Жажына мөнкү чибилер жажарат.

Кырлар үстиле кастар учкылайт,
Түндүктен чөрчөктин жылу ороондорына.
Жүрегим менин неге амадайт,
Нени бедирейт бу жүрүмдө?

Кар жаагалак, агаштарда бұр де жок,
Булуттар кунукчыл. Тенгери бұрунқуй:
Жүректе куру, најылар да жок.
Мен кайада жагыскан мөшти.

Сүүштинг чедиргени өчүп калды,
Көгүсте жалбыш та, кожоң до жок.
Чындык најыларды жүрүм ыратты,
Je жүрүм жегер, ырыс болор ок!

Жыландый таңманы,
Жылытпа тōжинге,
Қоронду таңманы
Қоштобо бойыңа.

Бүгүн ол најы
Эртен — билбезиң.
Бүгүн ол карындаш,
А эртен — билбезиң.

Кичү карындажым, кару најым,
Jүрепимнинг канын сениле үлешкем,
Эртенги күнди көрбөс болорым,
Бүгүңги күнди кунугып үйдежедим.

Јакшы кылыгымды сен ал, најым,
Јаман кылыгымды јерге көм, најым,
Мең учун кожондо, каткыр, најым,
Ырызыңды булут бөктөбөзин, најым.

Jүрүмнинг мунг јолдоры айрызына,
Аскан болорыма, јолымды таппай,
Jүректе кенете күйген ырыска
Бүткен болорыма, эрикчелге чыдашпай.

Ачылбас эжикти токылдаттым эмеш пе,
Јок сүүмјини сакедым эмеш пе?
Неге учы јок кунукчыл көгүсте,
Неге јаантайын киредиг тужиме?

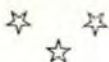
Тоштый ару, чанкыр тегери
Мызылдажат курч, соок жылдыстар,
Изү, жылу кыстыг эриндери,
Кирбиктеринде ак кардый кырулар.

Көксимнинг ончо изүзин берейин,
Көөркий сени соокто жылыдарга.
Колдорынды тыныш ла эргизип берейин,
Кожо тоолу минутка турарга.

Суумјини меге күн берген,
Күчти меге јер берген.
Мөштөр шуулажып энгилген,
Туулар кабайлап эркелеткен.

Суушти меге ай берген,
Јараш чечектий кыс берген,
Кожонды меге күн берген,
Көксимди өртөп изиткен.

Мөнгү карла жабылган
Мөңгн туулар баштары,
Карануйда жылыйган
Кан Алтайдын талазы.

Ай амырап уйуктайт,
Калың булут жастанган.
Ат тибирти угулат,
Амадап кем де мангаткан.

ПОЭМАЛАР

А Л Т А Й

Камчы сынду кан Алтай
Ұч булугду кеен Алтай,
Мунг кожондор көксинге
Томулып калган кин Алтай.

Сүүген албаты кабайы
Сүт сүмерлү сүр Алтай.
Ол албаты кожонгы
Сени мактайт, эне Алтай.

Андар жолы чарыган
Аба жышту тайгалар,
Женезеги жытанган
Жебрен чакта кайалар.

Мөңгүн суулар шылырты,
Мөш агаштар шуулажы...
Туруна куштыг кыйгызы,
Туманду өзөктөр уйкузы.

Ангныг айры мүүзиндий,
Алты салалу Кара-Туу.
Жыш ортодо жылтыраган
Серүүн тынышту Кара-суу.

Кара агаштар ортодо,
Камык андар изи бар.
Ис-бичикти кычырар
Ис истейтен агчы бар.

Эки кулак сертегден,
Элик сууга энчейет.
Кара көзи тостондоп,
Кара тумчугыла жыткарат.

Онон табыш угала,
Октый элес ол эдет.
Онын кийининег жангыс ла
Мөш будагы энгилет.

Жымжак табашта шымырт жок,
Шүлүзин араай өнгөлөйт,
Курч көстөри ийнедий
Агаш аразын өткүштейт.

Көп кожондор айдылган
Андар изи керегинде,
Жалбырактаг танылатан
Элик өтсө, энгирде.

Көп чөрчөктөр кайлалган
Көк тайгалар бажында,
Мөш агаштар тыгдайтан,
Жылдыстар жабызап түжетен.

Энгирде оттыг жанында
Элик ээни тиштелетен,
Эки кылду топшүүры
Эреп-жайкап эдетен.

Кайчынынг кардый сагалы
Карагуй тунде кажайатан,
Жииттинг жалбышту жүреги
Жиит баатырды үйдежетен.

Ыраак, ыраак ороондор
Ыш өткүрө көрүнөтөн,
Кожончынын койчык сабарлары,
Кылдарга тийип түзелетөн.

Ондор кырлар өңүзү
Ол топшуурдан чыгатан.
Ол ого барган улустын
Жайнылу кожонгы угулатан.

Ажарга барган мөңгүн ай
Ажып болбой тыгдайтан,
Мөш будактары өткүрө,
Мөңгүнле кайчыны сыйлайтан.

Кобыда салкын уйуктайтан,
Аңдар одуга жууктайтан.
Кырлар эңчейип тыгдайтан,
Кылдар ончозын айдатан.

Көп кожондор мен уккам
Көк теңери алдында,
Оны кемге де айтпагам,
Жажырып салгам кырларда.

Албатым керегинде сананып,
Ачулу жүргенин мен билгем,
Ак чаазынаң ол алып,
Ончозын айдарга күүпзегем.

Кожонды меге жер айткан,
Чөрчөкти меге мөш айткан,
Жараш Байымаш керегинде
Жаскы чечек ол айткан.

* * *

Сыгын ай сыктап келди,
Булан көлгө бустап кирди,
Айу кузукка семирип жүрди,
Куран жолдоп маңтай берди.

Одордо мал семирп калды,
Эбире тартса, ээлбес болды,
Ирик куйругын көдүрп болбой,
Изүде солыктап жадар болды.

Көк ынаарга туттуртып салган
Көк тайгалар баштары.
Көргөн көстөр каткырып калган —
Ырыстың изү жылдызы.

Амадулар айдылбай арткан,
Айакта чай сооп калган.
Ижемжилер бүтпей калган
Илибизиндий кайылып калган...

Ороон-чороон кырлары,
Мунг салаалу Алтайы
Төрөл кожонго жыгырап калган,
Аттар тибиртине торгулып калган.

Қара албатызы журтап калган,
Қадын, Урсул алтайы.
Қара қорумдары уйуктап калган,
Откөн өйлөрдиг мактары...

Уч сүмери тегери сүскен
Қуулгулу тайгалу,
Уўрлұ малы отоп жүрген
Жажыл өлөгдү жалаңду.

Он олбукту мөш жанында
Он үйелү кереге айылда,
Адучы деп эр журтады.
Алтайга жарлу бөкө болды.

Ирик койдон сойул алар,
Жагыс отурыл жин алар,
Минген адын жүктенип алар,
Боочы ажыра база берер,

Кызыл тытты жыгып алала,
Эки бөлүп жүктенип келер,
Кыл армакчыны кол бажына
Бортык учуктый үзүп ийер.

Ээлбес жааны туткан сондо,
Эки жарды биригин келер,
Маргыш-мөрөйдө аткан сондо,
Согоонды ончозынаг ыраак ийер.

Ас та болзо, мал азыраган,
Алтай нчинде тоомжылу.
Каан-жайзаг уйазынаг чыкпаган
Калык ортодо мактулу.

Эр кемине једип жүрген
Эрелдей деп уулду,
Куда-кубуй келип түжетен
Байымаш деп кысту.

Эдектин кактанчызы, эмчектин
соонтызы,
Атка минин мантадарга јетпеген,
Саадак көдүрүп адарга јетпеген,
Амыр-Мерген деп уулду.

Күс. Кайыг бүри төгүлет,
Учукка тискен јинјидий,
Тенгериде турналар тизилет,
Теелген оморды түймедет.

Айыктардан ыш чоргыйт,
Уй улустар кожоны јынгырайт.
Күн жабызап сабулар јызырайт,
Аарчынын јыды јытанат.

Койлор көлөткөдө тебеелейт,
Мал чымылтып јыраага кирет.
Уй сайгактып элес эдет.
Тенгериде теелген айланат.

Адазы Адучы айылдан чыкты,
Ары бери ајыктап көрди.
«Сыгын адып јибес пе?» — деп,
Ајас күнге сүүнип айтты.

Аттар туйгактары тизирт этти,
Саадакта салкын сыылап артты.
Амыр-Мерген өлордын кийининен,
Атааркап ичи ачып артты.

Мышайда јуртаган алтай улус,
Айылдаш албатыга шок этпейтен.
Амырды сүүйтен алтай улус,
Айылынаг кемди де сүрбейтен.

Жорыкчы јолой тўшпей өтсө,
Жортып барала, токтодып алар.
Айымы јуртына оны кычырап,
Акту јүрегинег оны күндүлеер.

Кобы јиктерде чачынгы да јуртаза,
Бойы-бойына кирижип јүрөр,
Солун-собурын угужып јадар,
Соныркада айылдажып турар.

Коркып кайра јама баспас,
Алдамыштанып удура барбас.
Јаман санап јаргы ачпас,
Јажы јаанды јаман айтпас.

* * *

Кийин базылган, аракы азылган
Каракол өзөктө улус түймейт,
Алтай пчине элчилер таркаган,
Алты күннен той болотон.

Адучы уулын айылду эдерге
Куда-кубуйды ийген турды,
Ат јакшызын урукка берерге,
Айдан тўнде соодып турды.

Чеедектери јаркынду сологыдый,
Јирме келин јиргиле тўжет.
Одус кожончы омок уулдар
Оттыг аягына чөгөдөй тўжет.

Торко курлары торсыгына једет,
Јагыс кижидий унчукпай барат.
Айылдын ээзи кабагын јемирет,
Кудалар келгенине бөркөп отурат.

Кыпчак сөөктү кылыкту Самык
Кылас эдип улустоон көрбөйт,
Кыгыс эдип эрмек айтпайт,
Канза азып, улус күндүлебейт.

Эмегени эзен сурайт,
Аркыт быжып, чеген урат,
Айылдын одын јаанада ўрет,
Арбанып јаман неме айтпайт.

Эптү тилдү куда кижн,
Курда түүген чөөчөйин чечти,
Арајан аштаг уруп ијди,
Тымыкты кенетте ўзе кести.

«Јаан сөстө јажыт јок,
Јартын айлатап учурлу.
Улу сөстө ујат јок,
Учурун јартайтап учурлу.

Төлөс сөөктү Адучы
Төрөөн болорго күүнзеди.
Јурт сурап мўргүди.
Чөөчөй тудуп энчейди.

Он тизеге чөгөдөй тўжўп,
Одус уул кожонг чөйди.
Јирме келин јиргиле тўжўп,
Тулундарын сыймай берди.

Қату кабактар түзеле берди.
Қанду көстөри жарый берди,
Ат-нерелү кижининг уулы
Күйүге турар деп ичинде шүүнди...

Аттар тибирти кырларга торгулат,
Бала кычырып, улус мантадат.
Ай тенеридег жылу каткырат,
Мөңүн ырысла жерди сыйлайт...

Желбер үкү боомдо үүпейт.
Жеткер келер деп улусты кезедет.
Же оны кем де укпайт.
Жнит жүрек ырыска мендейт.

* * *

Той... Алтай албаты байрамы
Ак кемирчек айыл тудулган,
Ак кайыгды түнүктег чыгарган,
Торко көжөгөнн томыра тарткан.

Көжөгө аржаңда көөркпй кыстыг,
Кежегезинег айры тулунг эткен.
Уулдыг жегези, кыстыг жегези,
Эки жанынаг өрө берген.

Байымаш жегезининг чырайын
көрөргө
Көжөгөнн ачып көстөри
суртулдайт.
Тиштери кажайып ырысту
каткырат,
Айлана согун омок кожондойт.

Эрелдей эрмек айппай жүрет,
Эки көзин төмөн көрөт,
Оныг санаазын кем билер?
Оныг амадузын кем сезер?

Адучы ары-бери базат,
Айылчыларды уткуп чыпат.
Аракыдан ууртап алат,
Азу сагалын сыймай тудат.

Той башталды... Туурамдар
салтынды,

Эпши жанда келиндер жыргайт,
Эр жанында эрлер жыргайт,
Кожонг кобы-жикке жайылат.

Торко тондор, жаргак тондор,
Тойдо коштой отурат.
Жалчыны жаман көрбөгөр,
Кулды жаман айтпагар.

Жаргак тонду Карчапа
Жарсылдада каткырат.
Той не этпейдин дежерде,
Каруузын кожонго жандырат:

«Узун жеерен ол атты
Урукка канайып беретен?
Урукка берген сонгында
Учкажып нени минетен?»

Жангыс жаргак ол тонды
Жайыкка канайып буулайган?
Жайыкка буулаган сонгында
Жабынып незин уктайган?»

Онын омок кожонгына
Ончо улус сүүнет,
Чечен онын тилине
Кезиктери күйүнет.

Қараңуыланып түн кирди.
Қаргандар эзирип жыгылды.
Жийттер кожонгы чөйүлди,
Сырга жажырып ойноды.

«Тап-тап, сыргаг кайда?» —
Кӧӧркий кыс табып болбойт.
«Айт-айт, эжинг кайда?» —
Кӧӧркий кыс айдып болбойт.

«Кожон айдарга не уйат?» —
Байымаш омок каткырат.
«Урем неге уйалат?» —
Онон кожондоп болужат:

«Күмүш башту сыргамды
Күн ажырбай беригер?
Алтын башту сыргамды
Ай ажырбай беригер?»

Уулдардан кем кожондойт?
Бу Карчага ол эмей.
Байымаштыг жүреги онтойт,
Онызы чын, чын эмей.

«Тенгериде бир жылдыс,
Кӧс жеткежин, ок жетпес.
Телекейде бир ууре,
Санаа жетсе, салым жок.

Кайраканда бир жылдыс,
Кӧс жеткежин, ок жетпес,
Кару жүрген кӧӧркийге
Санаа жетсе, салым жок».

Ларгак тонду Карчага,
Лангыскан жүрер салымду.
Яан тойлу ыргалда,
Кокырчы болотон салымду».

Каруузына кожон жыгырайт,
Карангуй тунниг ортодо.
Кӧп кожондорго кӧмүлет,
Ай бүдүрүлет булутка.

«Туулайлунын туйук чет,
Тура калзын, ой калзын,
Туйук кара кабакту
Санаамнаг чыкпазын...»

Оймон ичи ойдык чет
Отко күйзин, ой күйзин.
Ончозынаг кару көөркий
Санаамнаг чыкпазын...»

Улустар таркайт, «жожондор ырайт,
Лилеп, шыгырап, жылыйып калат.
Жаңгы айылда от кызарып өчөт.
Жаш көөркийлер кемзинип отурат.

Олор эрмек айдышпай отурат,
Туйказынаг бойы бойын ширтежет.
Тышкары эзирик кижини онтойт,
Ат чакыны чапчып киштейт.

Көбөн төжөк соок жадат,
Көстөр удур көрүжин болбойт.
Эки жүректөр эрчимдү согулат,
Эрмек сөстөр остоог чыкпайт.

Чыгыш кажайын, жарып келетти.
Эжик бажына күн тийди,
Жаңгы күн неми экелди?
Тамчыда кыраар сүри көрүндү.

Эрелдей кереге айылынаг чыкты,
Эзин жүзине удур сокты.
Чапкыр теңериле булуттар учат,
Чакты албатыга жуу белетейт.

* * *

Эгирде коңко табыжы угулды,
Кош тарткан төөлөр көрүндү.
Айгырлу мал оног үркүп,
Ак тайгага учуп чыкты.

— «Э, салам! Эзен, Жолдош!» —
Таныш жорыкчы аттан кыйгырды.
«Кыдат жерине кош апардырым,
Қондырарын ба?» — деп сурады.

«Ээ, мында кандый эрмек?» —
Адучы айылына удур базат, —
«Сеге айылымның эжиги ачык,
Айылчым бол, амыра, тыштан.»

Төөлөр кошторын алып салдылар,
Талдаң кезеле, азырап салдылар,
Қазыр ийттерди ағыдып ийдилер,
Қазанга эттен түлүп ийдилер.

«Уулын айылду болгон деп уккам,
Менен со сый болзын.
Салган оды өчпөй күйзин,
Салымы оның ырысту болзын.»

Айылчы мынайда айдала,
Ай танмалу кебис сыйлады.
Алаканьы жайа тудуп,
Аллах кудайына бажырып ийди.

Аж чалмалу Ахмет жорыкчы
Адучыла таныш болгон,
Қачанда кожо кош тарткан,
Антыгарлу наязы болгон.

Қумысту чөбчөй айылчыларды
эбирет.
Кезиги олардың тил билбес,
Ахмет оларго көчүрп куучындайт,
Же мынызы түбек эмес.

Мында узбек, казах, калка,
Жаңы отты эбире отурат.
Қудайы, жаңы олардың башка,
Же канга алыжат, чөбчөй тудужат.

Қанза сеге аскан болзо,
Најым деп јалтанбай ада,
Қайа көрөлө, унчукпаган болзо,
Қачанда оның јанына турба.

Көргөн-уккан солумдарын
Көпчитпей айылчылар айдып отурат.

Арып чылаганы амырап уйуктайт,
Айакта арақы отты айланат.

Адучы унчукпай тындап отурды,
Қара кабагын жемирин турды.
Қуучында ончозын јакшы ондоп,
Төмөн көрүп, улу тынды.

«Қанчы күлүк черү жууйт,
Қал-мал немелерден.
Сениң Алтайыңды жууларга јазанат,
Байыырга күүнзейт мөңүнненг.

Најы кижі јетирип отурым,
Көргөн-укканымды төкпөй-чачпай,
Түбек болор деп коркуп отурым,
Јаман өйдө мен болушпай...

Мен јорукчы, мен садучы
Кемди де тоноор күүним јок,
Је карануй телекей салымы,
Амыр јадар күүни јок».

«Айтканына быян болзын —
Аңчы најызына қару көрди —
Қаптыргада ок божозын,
Қайран эрдин тыны барзын.

Эне Алтай ээзи јок,
Тоғузон тоғус јайзанғду.
Черү жуур күчи јок,
Чачылып калған турлулу.

Je ондый да болзо јана баспазым,
Кызыл тыным кыйылганча.
Оштунин алдына тизеге турбазым,
Кылыш колдон тўшпегенче...»

Эртен тура ойгонып келзе,
Ахметтинг беези төрөп койтыр.
Кулуны десе телчип болбой,
Азайтып калган јаткан эмтир.

Оны көргөн айылчы айтты:
«Аргымак укту эрјине эди,
Азырап ал јаш кулуңды,
Быйаны јеткей биленге» — деди.

Қара бее кайа көрүп
Ачу-ачу киштеп барды.
Ахмет јорукчы кайа көрүп,
Көзинин јажын јенгиле арчыды.

Байымаш кулунын сыймайт.
Эркеледип оны умчулайт,
Мергеней оны минип ийерге
Эбире јүгүрип сүүнет.

* * *

Je күс амыр өтти,
Боочыларды күрт алды.
Шуурпан өзөккө шуулап тўшти,
Қара арка калтырап турды.

Чагаан ай чакырап келди,
Соок тиштерин тарсылдадып келди.
Айылдын оды өчпөй барды,
Тоормоштор көнжий берди.

Јылан јыл јылып келди,
Қату јыл деп айдыжат.
Јаңы јылдын байрамы келди,
Јылдыстар курчүп чагылат.

Тышкары жуука каскан,
От салып казан аскан.
Байымыш кожондон жүгүрөт,
Мергеней эдегинең селбектенет.

Он эки жылды ээчий-теечий
Тегерик агашка журап салган,
Жаңгы жылга уткүй
Жараштыра кеелип салган.

Адучы айылынан чыкпай отурат,
Жалаң төжин отко изидет.
Кара сагалын сыймай тудуп,
Карангуй иргедөөн карыгып көрөт.

Эмегени эрмек айтпай,
Узун кангазын сорып отурат.
Суури кара бөрүгүн кактабай,
Кубартып калган унчукпай отурат.

Же тышкары жинттер жуулган,
Кожон-кымыт чөйүлөт.
Бийик төнгөн балдар жыгылаган,
Кыйгы-кышкы угулат.

Жаңгы жыл,
Жаңгы жыл,
Жаңгы ырыс экелди!

Жылан жыл,
Жылан жыл,
Жылу күндөр экелди!

Байымыш үүрелериңе кожо
бийелейт,
Торко чачагы толголот.
Ончозы куйундуй ийиктелет,
Каткыга өзөк жинлейт.

Эрелдей јинт эжиле кожо,
Эмди мында база јыргайт.
Је адазы неге кунуккан?
Ого бу амыр бербейт.

Јаңы јыл!
Јаңы јыл!
Суумји биске экелди.

Јылан јыл!
Јылан јыл!
Јылып биске једип келди.

Јаңы јыл!
Јаңы јыл!
Јылан биске једип келди.

Оштү кенейте табару этти,
Орт Алтайды курчап ийди.
Таннаң јаткан јайзандар,
Јаңыс болуп биригип болбоды.

Чанкыр кырларлу кеен Алтай
Чанкыр ышка тунуп калган.
Эл кожонду эне Алтай
Ээн немедий артып калган.

Эрчиш јаказында болгон чабышта
Эрелдей уул баатырдый өлгөн.
Эрке кызын, кичү уулын
Оштүлер олјого апарган.

Ондый да болзо Адучы
Оң кылынаң үлдү салбайт.
Јал Мөңкүнниг бажында
Јажыл Алтайын ајыктап турат.

Кара көстөн јаш агат,
Қарғап айдарга сөс јетпейт,
Қачып баратқан өштүлерди
Јаба једерге күч јетпейт.

Эмегени оның Эртечи
Эки тулунғын јулгадый сыймайт.
Эки колын өрө көдүрип,
Улген кудайдан болуш сурайт.

Чанкыр тенгери эрмек айтпайт,
Қырлар түлей немелердий турат,
Өлгөн секте кускун јыргайт,
Ыйла кожо аташтар онтойт.

Өлүп калатан салымду болзо,
Өскө јерге сөөгин салгай,
Ойто бурулатан ырысту болзо,
Эне Алтайына јанып келгей.

Мындай санааны сананган Адучы,
Көгүсте ачуны токтодып болбоды.
Јалбак ташка отура түшти,
Јаш баладый ыйлай берди.

Аркада күүк јайнылу кожондойт,
Ада-эненин јүрегин үйтейт.
Јайгы чечектер јайканган турат,
Тенгериде кызыл тагдак күйет.

Қал черүниң өткөн јеринен
Қапталга једер јол артты,
Аттар туйгактары агару јерди
Сөгө базып јүре берди.

Оның бери көп јууларда
Алтай улус астаган дежет.
Қанча таланы өдө берген
Қалын јурты божогон дежет.

Эки кылду топшуур үни
Онын учун кунукчыл дежет,
Эрлү албатынын өлгөнүн ыйлап,
Кожондоп жүретен салымду дежет.

Jeерен сагалду јелбис чингис
Јебрен Алтайды тоскырган дежет;
Јердин јети талазына оморды
Јетен башка чачкан дежет.

Ол өйлөрдн кырлар билер,
Јангыс омордо тил јок.
Је төжине јадала, тындап көрзөн,
Омор ончозын айдып берер.

Он олбукту мөш төзине
Одулап тунде түжүп көрзөн.
Ондый кожондор, ойгонып келзен,
Сенин көксинге толуп калар.

Бир албаты өрө өскөн,
Бир албаты өчүп калган.
Бир жылдыс јангы чыккан,
Бирүзи дезе ажып калган.

* * *

Аттар бышкырат, суулар тумантыйт,
Кырлар јабызайт, чөл чөйилет.
Эрчишти аттар эжинип кечкилейт,
Чыгышта туулар көгөрнп артат.

Байымашты ийннзиле кожо
Төөгө миндиреле, тагып салган.
Өскүс јабага оморды эбнре
Мантап, омордон айрылбай турган.

Оны јорыкчы Ахмет артырган,
Байымаш оны азырап алган.
Эмди онон чек айрылбайт,
Төөгө тиштеднп көөркий чыгырат.

Күн Байымашты карамдабай
өртөйт,

Суузап, тамагы онынг кадат,
Эрдин изү салкын жалайт,
Эки көстөнг жаш кургабайт.
Төрөл жери там ла ырайт,
Суүмерлер баштары тегериде
кайылат.

Оскө жердинг жыды жытанат,
Эне Эрчиш кийининде артат.

Мун черүниг табыжы,
Мун аттардын тибирти,
Кара тоозын кайнап жадат,
Жарык суулар тумантып жадат...

«Камчы сынду кан Алтай!
Курч кылыштый мөнкүлөр!
Кежим сынду кеен Алтай...
Тенери чийген сүмерлер.

Он олбукту мөш агаш,
Олбугы жок ол артты,
Омок кызыг Байымаш
Олжочыларга туттурды...

Көк булутту тегерим,
Көк чечектү Алтайым,
Ак булутту тегерим,
Ак чечектү Алтайым».

Тенери түбиле шонкор шунгуйт,
Байымаш оног ары кожондойт.
Карган тоо жайбагдап базат.
Кыстыг кожсыгын тыгдап ушкүрет:

«Көк тенери түбиле
Учсаг, мениг шонкорым,
Көк тайганыг үстиле
Шунгузаг, мениг шонкорым!

Кокыр каткылу Карчагам,
Шонкорымды тудуп ал,
Онын айткан сөстөрүн,
Огдоп, жазап билип ал.

Көстинг жажы өткүрө,
Кожогдойт көөркий Байымаш.
Көк ынаарлу кырларын,
Көрүп болбойт Байымаш.

Айылы-журты эмди жок.
Агазы өлди тартышта.
Алты жашту ийнини
Саадак көдүрбес ол жашта.

Кара Канчы черүлери
Кан Алтайды тоноды.
Камык жөөжө коштоды.
Кайра жанарга менгеди.

Олор ыраак ороонго
Олжого алды Байымашты.
Ондый жараш кыстарды
Үлешкилеп алды ортодо.

Эгир. Черү одулап түшти,
Аттардын ээрлерин алгылайт.
Үлдү, жыдалар шыгырайт,
Түн чөлдөгү өңөлөп келди.

Оштү жыргайт эгирде,
Оттор күйет жылдыстый.
Ыраак тайгалар сүмерлери
Курч тургулайт жыдалардый.

Кумакту чөлдүгү тыныжы
Кулузын өлөгдө сыгырат.
Кунукчылду кожогдор
Одула база угулат.

Түнде түнүр типилдейт,
Оштү сүүнип бийелейт.
Ондо жуулган улусту
Байымаштын жаражы кайкадат.

«Мөнгүн сүрлү ол Алтай,
Мөнгүнле бисти байытты.
Алтын сүрлү ол Алтай,
Алтынла бисти байытты.

Кемзинчек онын кыстары
Керсү, жараш эптири.
Кара көстү кыстары,
Кайкалду жараш эптири!»

Кал черүнинг башчызы,
Канчы Байымашка жууктады.
Камчы сабынын учыла
Кысты ээгинен көдүрди.

Түндий кара көстөрүн,
Жыштый кирбиктери жажырат.
Кайкалду онын жаражын,
Ай жаркыны жарыдат.

Канчы оны аыктап,
Кабактары жымжап түзелди.
Эки көзи суркурап,
Бойында нени де шүүнди.

Канчы камчызыла жангыды,
Камду торко төжөлөт,
Кара кабагын көдүрди,
Камык кожончылар чөгөдөйт.

«Неге жаражай кунуккан?
Мандык торко кийдиригер.
Көзинен жаш не аккан?
Көбрийди сүүндиригер.

Жылдыстан чокту бу көстөр,
Лашка өчөр жаңы жок.
Кысты жазап кичеегер,
Карыгар онын учуры жок.

Ырысту жылдыс алдында
Чыккан бала эптиринг,
Улу Каанның журтында
Журтаар жанду эптиринг».

«Кааныма жакшы сый болор,» —
Канчы сүүнип каткырат.
Кысты олжологон жуучылды
Алтын акчала кайралдайт.

«Камду торкон кийбезим,
Кан көрүнөт олардонг.
Кару сөзинг укпазым,
Жылан жылат оозыңнанг.

Байымаш өштүгө бажырбай,
Бажын өрбө көдүрди.
Жаман көргөнүн жажырбай,
Жалтанбай, удурал ол көрди.

«Олжодо жүрген кижиге,
Ондый эрмек жарабас.
Ырыс кижиге келгенде,
Тескерлеерге жарабас.

Эрмек сөзиме менин бак,
Эм ырысты көрөринг.
Эмезе ийнинг ле кожо,
Ийтке сек болорың».

Канчы онойдо айдала,
Карсылдада каткырды.
Мөңүн куйагы мызылдап,
Мыкынданып мактанды.

«Эй комысчылар, комыстагар!
Кыстың жүреги жымжазын.
Жалбышту кожоң айдыгар,
Жаражай жүреги жарызын!»

Жемтик ай тегериде,
Жестий кызарып кунугат.
Амыр-Мерген уйкуда
Арыган бойы амырайт.

Кичинек кара јудуругын,
Јастанып алгаң уйуктайт.
Түш јеринде јуулашкан,
Баатыр ол деп түжелет.

Јүс тилдү комыстар,
Јүзүн башка кожоңдойт.
Јүгүрүк бутту јииттер,
Јүзүн бийе бийелейт.

Оскө јердинг јыргалы,
Оскө јердинг кожоңы,
Оштүлердинг јыргалы,
Оскөн албаты шыразы!

Көстинг јажын сен төксөң,
Оштүлер сүүнер шыраңга.
Көөрөп ойноп көкүзең,
Јенгил болор бойыңга.

Согономның бажынды
Сок јагыс карындаш,
Оны олјодоң айрырга,
Јүрүмин берер Байымаш.

Мындый санаа сананып,
Байымаш бажың көдүрди.
Торко кийими толголып,
Јердең тура жүгүрди.

Кожлаг кара кејеге
Коо сынына оролот.
Тогус айры шанкызы
Торсыгына согулат.

Шылырт эдет жыламаш,
Шынкырт эдет шикширге.
Айлана согот Байымаш,
Элестелет куйунду бийеге.

Эрдинде шулмус каткылу,
Эт жүректе шыралу,
Көзінде омок каткылу,
Көксинде коронду шыралу.

Көбөн болгон өлөңди
Көмө баспай бийелейт.
Көксинде коронду шыралу.
Көөркий чыгара кожондойт:

«Устинен төмөн көргөндө,
Уч толыкту кан-Алтай.
Тууразынан көргөндө,
Тогус булунду, кан-Алтай.

Эркеледип бисти чыдаткан,
Эне киндү Алтайым.
Эт жүрекке кан берген
Эне төрөл албатым.

Агару сениг аркага
Агалар каны төгүлди.
Торко сениг сыныгды
Тонокчылар тепседи...»

Ачулу кожонды тыпдаган
Луучымдар унчукпай отургылайт.
Жыдазына бек тайанган
Жиит каруулчык санаркайт.

Эрке онын ол сыйыны
Санаазына ол кирди.
Эт жүректи коронду
Кожон база чымчыды.

«Жолдор ыраак,
Жолдор узун,
Чөлдөр элбек,
Кырлар бийик.

Эй! Ля-ля-эй,
Кайда айылым?
Эй! Ля-ля-эй!
Чылады канадым!

Аргымак туйгагы
Тууларга эледи.
Жииттин жүреги
Жерине менгедди.

Эдимде шыркалар,
Арчымагым толугу.
Айланат кускундар,
Жолдор жеткерлү!

Карыган эне
Уулын сакыйт.
Энгирде жолго
Жагыскан чыгат.

Эй! Ля-ля-эй,
Эней сакыба.
Эй! Ля-ля-эй,
Жолго чыкпа.

Сүүген кызычак,
Кунугып сакыйт.
Чинара төзінде,
Жагыскан отурат.

Эй! Ля-ля-эй!
Суугеним сакыба.
Эй! Ля-ля-эй!
Сакыба, сакыба!

Кускун айланат,
Адым бышкырат.
Аткыр Алтай,
Јаазын тартат...»

Тоштый үлдү айга јалтырайт,
Каруулчыктын кожоны јайнылу угулат.
Байымаш уйуктап болбой јадат,
Јанында јабага өлөң отойт.

Мун јылдыстар јарык күйет,
Чөлдөң серуун эзин келет.
Эртенги күн кыйынды билдирет,
Је таң јарып чыгыш кызарат.

.
.

Канчы унчукпай јортып баратты,
Ады мойынын букып сайгалайт.
Кал черүзи кийининен чубашты,
Чөл маргаазы амтанду јытанат.

Төөлөр төрөл јерин сезип,
Мойынын чөйип чынгырып турдылар.
Аттар кулузын өлөңди јыткаргылап,
Кулактарын сертейтип киштежип
турдылар.

Амыр-Мерген јангы јерлерди
Ајыктап көрүп; кайкап баратты.
Оныла коштой өскүс јабага
Ойноп-ойлоп, мантап баратты.

Јер ле тенери биригип калат,
Једип келзен, там ла ырайт.
Кӧс јеткенде кӧл кӧрӱнет
Тӱжине де јортсо, једип болбойт.

Қанчы тӱштӱктӧӧн бура согуп,
Қаан ӧргӧзин кӧстӧп ийди.
Қара айгырын камчыла изидип,
Тӧс каалгага учуртып кирди.

Ӧргӧгӧ коштой ӧргӧ турат,
Јӱзӱн ӧндӱ мызылдап турат.
Кошту тӧӧлӧр оноор ууланат,
Қаан ширеезинен Қанчыны утқуйт.

* * *

Јылдар јылып кайылат,
Қуба чӧлдин учында.
Јалбырак јарылат,
Јалбырак саргарат.

Қар јаайт,
Суулар агат.
Айлар айланат,
Ӧлӧн јажарат...

Ӧскӧ јер ӧкпӧзиреп сӱӱлбес,
Ӧскӧн јердин кебери ундулбас.
Байымаш каан ӧргӧзинде арткан,
Қарындажын Қанчы қулданған.

Бир катап Амыр-Мерген
Ӧргӧнин јаныла сууга баратты.
Онын агаш кӧнӧгине
Қурч согоон келип кадалды.

Ӧргӧ кӧзнӧги јабыла берди,
Мыны Байымаш ийген эмтир.
Јӱс қаруулчықтар неме сеспеди...
Согоондо эјези бичик бичиптир.

«Бу күндерде каан уулдары
Жарыш-маргаан ойын эдер.
Ондо туружар ат жақшызы,
Ондо туружар эр чыйрагы.

Сени ол жарышка туруштырарга
Каанды мен жайнап сураарым.
Бу жарышта ырызың болзо,
Жер Алтайыңа једип јанарың.

Јаңыс ла жақшы атка минбе,
Алтайдан келген адыбысты ээрте.
Таакылу деп сен оны јектебе,
Колон-куйушканын бектеп белете.

Ол ат аргымак укту,
Адамның најызы Ахмет артырган.
Ол эрјине јаан быйанду,
Эне Алтайдың сыртында чыккан.

Мен керегинде сен кунукпа,
Сеинг кийинигнен једип јанарым.
Темир өргөни өдүп барарым,
Тенери түбине учуп чыгарым».

Мыны кычырган Амыр-Мерген,
Айдары јок сүүнди,
Је чакыдагы таакылу атты көрөлө,
Эмеш аланзып. үшкүрди.

Көнөгине сууны уруп алала,
Ойто кайра базып ийди,
Аланзуны сүрүп ийди,
Бойы омок кожондоды:

«Аргымактың изи деп,
Исти кеминг танийтан?
Адучы баатырдың уулы деп,
Мени кеминг танийтан?»

Таакылу жабага —
Куш канатту аргымак.
Чөлдөрди учуп өдөргө,
Салкын ла маргыжар аргымак».

Алтын өргө түрмеден ары...
Байымаш канады жок куштый.
Төрөл жерине учуп болбой,
Артып калган турнадый.

Көбөң торко көс сүүндирбейт,
Амтанду ажын амзап болбойт.
Эне төрөл Алтайын санап,
Эт жүреги онын онтойт.

Алтын эжиктер ачыла берди,
Ак чалмалу каан кирди.
Ары-бери аяктап көрди.
«Жаражай неге кунуккан?» — деди.

Байымаш ого эрке көрди,
Эт жүрегин өртөй көрди.
Бир сурагым бүдүр деди,
Бир быйанын жетир деди.

Каан кыстын сурагын угала,
Кардын тырмап, каткыра берди, —
«Ончозы болор сенин айтканыгла» —
Оны окшоп эркеледе берди.

Байымаш онын колынан уштулып,
Көжөгө ажыра жажына берди.
Оноң ойто бажын чыгарып,
От жалбышту удурга көрди.

«Эртең, жарыштын кийининде
Амадуун сенин бүдөр,» — деди.
«Сенин адын жүгүрикте,
Маргаанды сен аларың,» — деди.

Карган кааннын каны ойноп,
Эртенги күнди энчикпей сакыйт.
Буурайа берген сагалын будудып,
Катан сөөгине амыр бербейт...

Эңирде ойто ло Амыр-Мерген
Көнөк тудунган сууга баратты.
Агаш көнөгине согоон кадалды,
Өргө көзнөги жабыла берди.

Мыны базала Байымаш ийиптир,
Калганчы жакылтазын ол бичиптир.
Јус каруул неме сеспеди,
Темир каалга селес этпеди.

«Эртен жарышка јазанар тушта
Эки кап кумак артын.
Эки карманыга алмас бычактан
Эштеп јазап сугуп алгын.

Эрјине аттын кулак төзинде
Төр чарчаган тужунда,
Эки капты јара кес,
Ат тискинин божодып ий.

Эң алдында учуртып јаткан
Қара айгырлу Қанчы ийтти
Јаба једеле, болот бычакла,
Күр көксин өткүре сай.

Оноң арыгызын аргымак билер,
Јыгылбаска бек тудун.
Ат тибиртин адабыс сезер,
Сени удура тозып чыгар».

.
.

Он эки јашту Амыр-Мерген
Уйуктап болбой аңданып јатты.

Эки капка кумак урала,
Ээрдинг јанына түргузып салды.

Јүрек көдүрилип, тың согулат,
Ат типилдеде баскандый билдирет.
Эртенги күн араай жууктайт,
Түн жылдый билдирет.

Таң жарыды, улус ойгонды,
Күннинг чогы алтыннан тайкылат.
Бийик минареттен молланың үни,
Кудайга бажырыгар деп кычырат.

Амыр-Мерген тура жүгүрди,
Адын ээртеп, каптарын артынды.
Каан өргөзине мендеп келди,
Јарышчыларга коштой туруп алды.

Оны көрүп уулдар каткырат,
Аргымагын бу ба дежет.
Ат камчызыла оны согот,
Азыкту барып јадын ба дежет.

Аттар чыдашпай јер чапчыйт,
Ичкери учарга сулуктарын тиштейт.
Амыр-Мергеннинг таакылу ады
Көзин јумуп, үргүлөп турат.

Каан жарышчыларга колын жаңыды,
Қарайлаган аттар чурап чыкты.
Канчы Мергенди камчыла сокты,
Каткырып ийеле, элес этти.

Ончозының кийининен Амыр-Мерген
Күйбингдедип мантадып баратты,
Оны көргөн каан колтыкчылары,
Оосторы ырылып, каткыга талды.

Je таакылу ат там ла чөйүлүп,
Жарышчылардын жарымын акалап
чыкты.

Ат кулагында тер чарчады,
Амыр-Мөргөн бычагын чыгарды.

Эки капты жара кести,
Эзин куйун артып калды.
Канчы күлүккө жаба жетти,
Кардына бычакты кадап берди.

Куу туман туруп калды,
Туйгактар алдынан жалбыш чыкты.
Каан эргегин тиштеп артты.
Байымаш сүүнип каткырды.

«Эй, жалчылар, эдүни тудыгар!» —
Каан ширеезинен тура жүгүрди.
«Эргекчеден кезип, оны кыйнагар!» —
Байымаш жаар уулап кыйгырды.

Байымаш көзүнөкти ача тартып,
Өргө бийигинен секирип ийди.
Онын кийининен кейде кажайып,
Торко арчулы артып калды.

Өргө жаныла күзүрөп аккан
Түргөн суу оны тутты.
Айга түнөй жараш кысты
Мөнгүн толкулар кабыра тутты.

Онон улам улу каан
Укаазы чыгып жүүлгөн дежет,
Түргөн сууну жакалай
Тенип жүреле, өлгөн дежет.

* * *

Аргымак ат салкынды учат,
Амыр-Мөргөн өморкоп кожондойт.
Кулакта жоткон куйун сыгырат,
Мүл аттын жалынан салбайт.

«Кумактунун куу чөлин
Кускун учпас дешкендер.
Куш канатту аргымак
Учына чыкпас дешкендер.»

Ажузы жок тайганы
Адым ашпас дешкендер.
Кечүзи жок талайды
Адым кечпес дешкендер.»

Көнгөрүлөп мантаарда,
Ат куйругынан ол тудат.
Сан өрөлөп мантаарда,
Ат жалынан ол кабат...

Эр жажына жегкелек.
Энделип жүрөт санаазы.
Балтыр кежиги тыңыгалак,
Чылап жүрөт колдоры.

Бир сананза, жок булуттый,
Учуп барат деп билдирет.
Бир сананза, канатту куйундый,
Толголып барат деп билдирет.

Күн ого удурат тийет,
Литкезин изидип кийининде ажат.
Аштаганы ого билдирбейт,
Жаггыс ла эмеш бажы айланат.

Жаан сууларды кечкенде,
Жалтанып көзүн жумуп алат.
Жаан тайганы ашканда,
Соокко уул калтырайт.

* * *

Оскөн неме жаранып жадар,
Өлгөн неме чирип калар.
Ыйлап калган ышту кырлар
Жаш өткүрө каткырып турар.

Агыр, туруна јанып келер,
Алтын күүк эде берер,
Јаш агажы јайыла берер,
Јаңы ырыс јүрекке кирер.

Алтайдын агын суулары
Аккан аайынан тескери акпас,
Көк тегеридеги јылдыстары
Көңкөрилип јерге төгүлбес.

Јүрүм бойынын јолыла барар,
Јүректе жорон токтодып болбос.
Түбекке коштой ырыс турар,
Сүре кунуларга база болбос.

Ай эскирип, јангырып турар,
Агаш јажарып, саргарып турар.
Јүрүм мындый неме туру,
Мынайда өдөтөн јанду туру.

Эрелдей уулы јууда өлгөн,
Је келди оноң барлу арткан.
Эмди ырысту Адучы өбөгөн,
Шыркалар терен көгүсте арткан.

Беш јашту кичинек уулчак
Таадазын тийингдий кырлайт.
Эрке учкан, эмеш баштак
Онын сагалын јулуп турат.

Эрелдейдин үйи тул арткан,
Эр јажына јангыскан арткан.
Қайынынын айылы эжигинде арткан,
Қара көстөри каткырбай арткан.

Кокыр жожончы Қарчага,
Јаргак тонду Қарчага,
Бу өзөктөн ырбай берген
Буурыныгып, өлүм бедиреген.

Учы жок сүүш оны
Эреп-кыйнап салган дежет.
Байымашты олјодон айрырга,
Некежип барала, өлгөн дежет...

Көк тенгериде кејимче булут
Оны Карчаганын сүри дежет.
Табыр-тубыр јааш келет,
Карчага көзинин јажы дежет.

.
.

Ак кайындардын јажыл шанкызы
Изүү күнге шыгырап калган.
Ўргүлјиге јажыл мөштөр кожоңы,
Чанкыр өзөккө толуп калган.

Алмастый курч кырлар баштары
Алтын күнге мызылдап калган.
Агып јаткан суулары
Јүс кожоңды кожоңдоп салган.

Адучы колон өөрип отурды,
Изүү күнге изинип отурды.
Кенейте аттын тибирти угулды,
Онын изүү тыныжы билдирди.

Эт јүреги шимирт этти,
Аргымак аттын тибирти эмтир.
Колдон колон тўже берди,
Аргымак чакыга токтобос эмтир.

Олјого барган очы уулы
Эрјене аргымакка минген эмтир.
Јажы јетпеген кичинек уулы
Аргымак тискинине чыдабас эмтир.

Адучы өбөгөн тура жүгүрди,
Теекмештү урук алды.
Аргымак тибирти жуук угулды,
Жол жаказына туруп алды.

Жал куйругу жайылган,
Таспа кептү чөйиле берген,
Төрт туйгактан от чачылган,
Татаазынды чичкере берген.

Элес эдип өдөрдө,
Эзин куйун артып калды.
Темир теек уулды аттан
Ман бажына аңтара тартты.

Адучы бөкө чурап барып,
Жерге түжүрбей, уулын тутты.
Онын жүрегинин согылганын тындап,
Эр чырайы жарый берди.

Эди изиген Эрjene ат
Токтодынып болбой, учуп баратты.
Куу тоозын тура калды,
Куйрук-жалы көрүнбей барды.

Ак сагалы салкынга жайылган,
Ала көстө жаш айланган.
Эки колын ичкери сунган,
Эдек өмүри ачылып калган.

Аргымактын кийининен
Адучы өбөгөн кыйгырып турды.
Алтын күнди керечиге алып,
Аргымак атты алкап турды:

«Камчы сынду Алтайдан
Олжого барган уулымды,
Эт жүректинг канынан
Бүткен менин уулымды,

Кату олҗо-кыйыннан
Айрып экелдин, аргымак.
Арлу-сүрлү Алтайга
Сөөгин салгын, аргымак!»

Адучы уулын айылга кийдирди,
Ак ширдекке чеберлеп салды.
Өчкөн одым күйди деди,
Сүүнгенине көстинҗажы акты.

Амыр-Мерген ондонып болбой,
Алты күнге билинбес җатты.
Ада-энези көстөрүн җумбай,
Айылдын одын өчүрбей турды.

Җетинчи күн уул билинди,
Чара аяк кумыс ичти.
Чаңкыр кырлар баштарын көрди,
Чалыган күнге каткырып ийди...

Ай канатту аргымак
Алтай түбин өдүп барадала,
Кадын бажын ажып болбой,
Сүрүнүгүп өлгөн дежет.

Арлу сүрлү Алтайда,
Ак мөңкүнин бажында,
Көөркий эрҗине өлгөн дежет.
Агару сөөктөри ондо дежет.

* * *

Көп чөрчөктөр көксине суккан,
Көк корумдары уйуктап калган,
Мөш агажы мөңкү турган,
Төрөл кожонгы җынырап калган.

Ат таказындый мөнгүн айы
Сүмер бажына сайылып калган.
Айдылбай арткан амадузы,
Бийик жылдыстарга учуп чыккан.

Јүрекке кару Алтайы,
Јүс салаалу кырлары...
Кыстың көзи каткырып калган,
Кызыл таңдак жарып калган...

Көп чөрчөктөр мен билерим,
Аңның изинен кычырып алгам.
Алтай аттар куйрук кылынаң
Көп кожондор угуп алгам...

Алтай ичинде аңдар изин
Атту-чуулу аңчы кычырар.
Алтай жүректен оның жүрүмин,
Албатызын сүүген эр кычырар...

Өткөн өйгө өкпөрип ыйлап,
Өрө чыгып сен болбозың.
Карык санаага сен алдырып,
Калык јонго тузалу болбозың.

Бүгүңги күннинг ырызына удур,
Эртенги күннинг кайкалына удур,
Јаны кижі базар учурлу,
Јаны кожон айдар учурлу.

Туманду састар, туруна кыйгызы,
Чибилер бүринде јанмыр тамчызы,
Күскүдий көлдө кырлар баштары —
Ончозы жүрекке јуралып калган...

Тобоголу кузуктын тату амтаны,
Жалаң жердин ачу маргазы,
Кой жиилектин жараш жыды,
Этке-канга шинип калган...

Төрөл албаты жараш кожоңы,
Жаштан ала угатан чөрчөктөри,
Эт жүрекке томылып калган,
Чанкыр кырларга жаңыланып калган...

Ж О Л

Түүнүк өткүрө
Жылдыстар суркураган...
Тышкары мөштөр
Салкынга шуулашкан.
Кайда да сапта
Туруна кышкырган,
Эжик бажында
Жыртыктап
Туулар сомы көрүнгөн...
Аркада элик багырган...
Бу түнде
Ак жарыкка,
Элбек телекейге
Мени чыккан дежет.
Бү түнде
Чанкыр айлаткышта,
Тенери түбинде,
Ыраак, соок жылдыстар
Күйгөн дежет...
Бу түнде
Улу жууда,
Атакада,
Адам менин
Өлгөн дежет...
Мени тайгада,

Булуттар жуугында,
Жылдыстар жуугында,
Соокто, шуурганда,
Чыдаган дежет.
Онын учун
Амадум бийикке,
Жарык бийикке
Менин учат.
Онын учун
Шуурганду салкында
Менин жүрегим
Сүүнип каткырат.
Онын учун
Жалтанбасты сүүйдим,
Жүрүмди жүредим
Кыңзыжы жоктон!
Онын учун
Уурды жегедим,
Ырыска жедедим,
Комыдалы жоктон!

* * *

Бийик терек,
Сүрекей бийик терек,
Быыраш,
Байбак терек!
Город терек алдында,
Жабыста,
Көлөткөдө..
Кем өрө
Көрбөйт,
Ол көрбөс теректи,
Ол билбес бийикти!..
Ол күн ундулбас,
Бут тонгон чалынга
Теректин төзине.
Ол түн ундулбас,
Кыстын жаагына
Тийдиргем эрдимле.

Эмди
Ончозы
Кайылды тумандый,
Ырады кожондый.
Ол тушта күүнзегем
Теректий болорго,
Суугеним жалбырак
Болзын деп куунзегем.
Онын эрке шылыражын
Тындаарга күүнзегем,
Жылдысты үзеле,
Сыйлаарга күүнзегем.
Суугеним жалбырактый,
Менег үзүлди,
Жүрүмнүн салкыны
Оны учурды.
Мен кысты ундыгам,
Чырайын ундыгам...
Жаңыс ла жүректе,
Кайда да түбинде,
Не де арткан,
Не де чыкпаган...
Кара көс каткырган,
Бай терек шуулаган...
Нени де кыс айткан,
Нени де сыйлаган,
Ончозы ундулган...
Же качан да ундулбас
Нөкөрүм өлгөни
Бу терек жанында,
Кичинек турада
Жаш нөкөрүм өлгөни...
Ол үспекчиндий өчкөн
Табыш жок,
Жалтанбай көргөн
Коркыш жок.
Өлүмгө удура
Терек өскөн
Жарыкка,

Бийикке...
Нөкөрим теректен
Үзүлгөн жалбырактый,
Жерге түшкен.
Курт өткүштеген
Окпө жүрегин,
Тынарга жетпеген
Жүрүми үзүлгөн.
Же жүрүм учы жок,
Же кожон бажы жок,
Көстө жаштар,
Эринде каткылар,
Жүректе ачу,
Сүүмји
Бириккен!
Эмди мен сананзам,
Терек жаныла бассам,
Найым тирүүдий,
Терек болуп калгандый,
Өзүп тургандый,
Чечектеп тургандый!
Ол теректен бийик
Бу өзөктө
Агаш жок,
Ол теректен бийик
Бу городго
Тура жок...
Терегим, чечекте,
Тенерини түрткүште,
Оморко, бийикте,
Сүүмји жүректе,
Кожон көгүсте!

* * *

Жаан жүрүмге,
Жаан жолго
Мени жарык
Жүрүм чыгарган.
Учы жок телекейге,

Кайкамчылу жолго
Мени төрөл
Партиям чыгарган.
Мен ырысгулардын
Ырыстузы!
Белен ырысты
Уурдап албагам,
Белен кожонды
Кожондобогом.
Ырыс тартыжуда
Келишкен,
Кожон жүректе
Бүткен.
Сүүзем, мен
Өлгөнчө сүүрим,
Көрбөзөм, мен
Учы жок
Көрбөзим.
Онойдо мени
Орооным үреткен,
Онойдо мени
Партиям үреткен.
Мен
Коммунизмниң
Сүдин эмгем
Жаштаң ала,
Онын үредүзи
Мениң каныма,
Тыныма
Кирген жаштаң ала!
Мен Ленинский
ЦКА-га бүдөдим,
Онын жакарузыла
Өлүмгө,
Тартыжуга барарга белен!
Мен Ленин
Сүрин
Жүрегимде
Алып жүредим,

Мен Ленин
Сөстөрүн
Жүрегимде
Бичип жүредим,
Келер өйлөргө
Тузалу болорго,
Келер үйелерге
Жол ачарга!

* * *

Ленинский кырлар
Москва алдымда.
Қайкап көрөдим
Учы жок отторды...
Ыраактан көрзөн
Тенеридеги тандакты,
Таң адат деп
Сен бодоорын.
Улу Москва
Оромдоры элбек,
Жеңил санаан да,
Жүрек те өлбек,
Суур,
Кожондоор
Куунинг келер,
Амаду бийикке,
Бийикке учар.
Көп журуктардан
Таныш Кремль,
Кара граниттан
Мавзолей башчылардын
Көзининг алдында
Тура берер,
Жаштан мында
Өскөндий билдирер...
Күс.
Эртен тура
Боромтык жааган,
Асфальтта кичинек
Тамчылар казаллаган.

Машиналар шуулаган,
Улустар кыймыраган.
Будумды соок
Асфальт каарган,
Одукте таман
Жок болгон.
Жанмырда узун
Очередь чөйилген
Мавзолейге,
Жүрек типилдеген,
Гранит бозогого
Жедеримде...
Сүүген Ильич,
Межиги.
Мен бүтпейдим!
Мен билбейдим!
Качан Ильич өлгөн.
Ол тирү,
Кече ле мен оныла
Куучындашкам.
Кече ле мен оныла
Жакшылашкам.
Ол сүре ле
Мениде
Кожо...
Межикте кем?
Ильич!..
Жок!
Ол өлбөгөн.
Ол жүк ле
Эмеш үргүлей берген!..
Тверской бульвар,
Институт,
Лекциялар,
Стихтер, зачёттор,
Аланзулар,
Сүүмжилер...
Ончозы мында
Москвада өткөн...

Баштапкы катап
 Ноябрьды байрамдагам
 Москвада.
 Салют,
 Jүзүн оттор тегериде
 Чечектий жайылган!
 Толо чөбчөйлөрдү
 Ончозы ырысту
 Көдүрген,
 Октябрь учун
 Ичеликтер,
 Студенттер...
 Вальс...
 Баш айланат...
 Ол ок
 Торко кийген
 Лена...
 Колынды берзег.
 Најылар кожондойт.
 Кем де
 Стакан ооткон,
 Ырыска дежет.
 Мен кемди де
 Көрбөйдим,
 Мен кемди де
 Укпайдым.
 Лена... Лена... Лена...
 Ол энгирде
 Мен нөкөрүм
 Жылыткам.
 Мен ого ајару
 Салбагам.
 Онойдо чындык
 Најылар жылыят.
 Же мен
 Ырысту болгом
 Ол энгирде,
 Онон база

Тоолу күндөргө,
Айларга...
Бис көп тушташканыс
Ол энирден ала,
Ырысту каткырганыс
Жылу жаскыда...
• Онын колы
Кандый жараш
Жытанатан эди,
Мен колымды
Жунар күүним
Келбейтен эди.
Алаканымды
Жыткарып жадып,
Уйуктайтан эдим,
Ырысту түштер
Көрөтөн эдим...
Ол айткан,
Тижим оорыйт деп,
Мен, кодорып
Сал, дегем.
Тиш дегени сен, деп
Ол айткан.
Мен.
Ырысту болыгар, дегем..
Уур болгон
Жажырбазым.
Москва тууразы,
Бийик карагайлар...
Ол ыраган...
Мен карагайга
Жөлөнүп бөкөйгөм,
Же бийик теректи
Эске алыңам,
Төрөл жеримди
Эске алыңам.
Жүректө сүүшти,
Быжарлу өлөңдүй,
Тазылыла жулуп

Таштап ийгем.

* * *

Зачеттор,
Экзамендер
Ончозы божогон.
Карманда билет,
Табышту вокзал...
Көлөсө типилдейт,
Көлөсө типилдейт.
Кандый жакшы
Орто тактада,
Карлу жалаңдар
Элестелет, элестелет.
Кандый жакшы
Көрөргө, сананарга!
Латвия!
Жалбышту поэттин
Райнистинг
Төрөли,
Буурул өргөлөрдин,
Чөрчөктөрдин
Жери.
Карагайлар,
Карагайлар,
Олордын шуулажы,
Чаңкыр талайдын
Жарык толкулары...
Дубулты,
Талай жаказы,
Мында амырайтан
Улустын туразы.
Кандый жакшы
Талайдын
Күүлежин
Жараттай басып,
Тыңдап жүрөргө!
Талай ла тегери
Бириккен жердеги

Жүзүп жүрген
Керепти көрөргө!
Чайка куш
Толкулар үстиле
Балык бедиреп,
Кайып учат.
Быыраш булуттар
Талай үстиле
Салкынга сүрдүрүп,
Түштүккө учат.
Рига,
Лебрен Рига,
Линт Рига
Колтыктажып
Коштой турат.
Ару оромдор,
Жараш туралар
Көсти кайкадат,
Жүректи сүүндирет.
Жайымнын жалагында,
Жайымнын керези
Көк теңериге
Омок көдүрилет.
Талай керептери
Бүктелчикте тургылайт.
Бырысту улустар
Оромло баскылайт.
Кандый элбек
Менин төрөлим,
Эбирип көрөргө
Жажын жетпес.
Кайдаар ла барзан,
Төрөл жерин.
Сени кем де
Жамаң көрбөс!
Ойто ло вокзал.
Поезд. Москва.
Көлөсөлөр типилдейт,
Көлөсөлөр типилдейт.

* * *

Жайгыда жаңмыр
Жааган кийининде
Москванын
Оромдорыла
Базарын сүүйдим.
Күскүдий асфальтта
Бийик туралар
Көлөткөзүн көрүп
Базарга сүүйдим.
Энгирде Москва
Жүзүн отторыла
Чөрчөк жериндий
Мызылдай берер.
Оромдо машиналар
Отторы суркурап,
Жылдысту суу
Аккандый билдирет.
Мун улустар
Ортозыла
Базып жүрерге
Кандый жакшы!
Мун санаалар
Жүректи жарыдар
Амадаарга,
Жүрерге
Кандый жакшы!..

Беш жыл
Өткөнин билбедим,
Беш жыл
Учканын сеспедим,
Колдо диплом.
Ырысту чырайлар,
Ыражарга
Жүректе ачулар!
Жүзүн албаты
Уулдары, кыстары

Жангыс столдо
Нак отурадыс.
Жангыс уяада
Оскөн куштардый,
Башка-башка
Учарга коркыйдыс.
Осетин најы,
Албан најы
Чөөчөйлөрүсти
Бийик
Көдүрип ийели.
Төрөл албатыбыс
Ырызы учун
Күчис жеткенче
Иштеп жүрели.
Ороонымнын
Ончо талазында
Найылар,
Кайдаар ла
Барзан,
Удура чыгар.
Карындаштык
Ороондорго
Айылдап барзан,
Ондо база
Уткуур најылар.
Кожондор чөйилет,
Бийе тизирейт.
Жеңүни байрамдаарга
Жегилин жүрекке,
Келер өйлөр
Бисти сүүндирет,
Кемнинг де чырайынаг
Кунукчыл таппазынг.
Жиит колдор
Иштеерге күүнзейт,
Тартыжудан
Туура,
Найым, турбазанг!

Эртен бисти
Төрт талага
Жажыл экспресстер
Учурта берер.
Эртен бисти
Жаландарда,
Заводтордо
Жаңы иштер,
Женүлөр сакыыр!

* * *

Москва,
Фестиваль.
Учы жок байрам.
Телекей чечектери
Мында жуулган.
Шанхайдан,
Ыраак Алтын жараткан.
Найылар
Жерле,
Тенгисле келген.
Москвичтер ыраак
Найыларды уткуурга,
Жаскыда жүзүн
Чечектер отургыскан.
Олор жайылып,
Чечектеп калган.
Эмди вокзалдарга
Кожонло келген.
Күнүн сайын,
Күнүн сайын,
Экспресстер ээчий
Экспресстер келет.
Кажы ла вокзал,
Чечектү жаландый,
Кайнап,
Кожондоп
Бийелеп жадат.
Амыр тенгеридий
Чанкыр чамчаларлу,

Төштөрүндө сүттий
Ак күүлелерлү.
Жиит Германия,
Жайым Германия!
Арабтар,
Индустар —
Кара улустар,
Орустар,
Французтар —
Ак улустар,
Кыдаттар,
Япондор —
Сары улустар,
Жаңгыс жалаңгыс
Чечектериндий мында,
Жаңгыс биленин
Балдарындый мында.
Сокольники,
Жайгы театр.
Чехтер.
Кокыр бийе бийелеген,
Улустар каткырган,
Улустар сүүнгөн.
Жажыл ортолыгынын
Өнгин кийген,
Жажыл ортолыгы
Керегинде кожондогон
Жажыл кийимдү
Ирланд кыстар.
Сценага жиит
Алжир чыккан,
Жуучыл Алжир
Уулдары чыккан.
Кожон улусты
Тартыжуга кычырган.
Ол кожондо
Мынайда айдылган:
«Өдүк арчыйган
Локту уулчак

Күнүн ле тышкары
Одүк арчыйтан.
Ого иштеп
Алган акчазыла
Ак чечек
Садып алатан,
Ол чечекти
Оору энезине
Апаратан.
Оору эне
Чечекти ыткарып,
Оорузы жеңилип,
Өрө туратан.
Чечек жокто,
Ойто ло ооруйтан.
Онтуда, шырада
Ол артатан...»
Кожоннын учуры
Мындый болор:
Эне дегени —
Алжир болор,
Ак чечек дегени —
Жайым болор,
Одүк арчыган
Жокту уулчак —
Алжирдин патриот
Уулы болор.
Кожоннын кийининде
Бис кожончыларга
Ак чечектер
Экелип бергенис.
Ак чечек
Жайымнын темдеги
Женүге једигер деп,
Күүнзегенис.
Кайдаар ла барзан,
Кожон, јыргал.
Москва учы јок
Театрдый болгон.

Ончозы солум,
Ончозы јилбүлү,
Ончозын көрбөргө
Јүрүм де јетпес.
Кандый улус
Көрбөдим дейин,
Кандый кожон
Укпадым дейин.
Најылар колдорын
Тоолоп болбозынг.
Олордын чырайларын
Ундуп болбозынг.
Јарым айга
Јыргал болгон.
Јажына ундулбас
Өйлөр болгон...
Москванынг
Чанкыр тенгеризи алдында,
Ыраак орооннын
Қожоңы чөйилген.
Ырысту јүрекке
Өткүн томылган:
«Индонезия,
Төрөлим мениг!
Јажыл агаштарла
Сен кийиндинг,
Күнниг изү
Чогына эркелеттинг,
Көк талайга
Эжинип јададың,
Көк телекейге
Чөңип калдың.
Индонезия,
Төрөлим мениг!»

* * *

Москвага
Јадарга јакшы,
Москвага јүрерге
Солум.

Je Төрөлим
Кычырат мени,
Жажыл мөштөрим
Кычырат мени.
Кичинек городымда
Бийик терек,
Ого капшай
Једерге керек.
Бу жүрүмде
Јалтаныш јоктон,
Иштеер,
Сүүр,
Кожондоор керек.
Мени Москвадан
Тошту тегиске
Ийген болзо,
Барар эдим,
Элбек чөлгө
Аш өскүрерге
Ийген болзо,
Јалтанбас эдим.
Je менин
Јуучыл јерим мында,
Чыккан-өскөн
Төрөл кырларда.
Мында көдүрилбеген
Солок бар,
Кыска ойгө
Көдүрип болбозын.
Мында улу
Иштер бар,
Чыдал јок болзон,
Көдүрип болбозын!
Поезд,
Күнчыгышка...
Көлөсө типилдейт,
Көлөсө типилдейт.
Канча жылга
Көргөн јол,

Je көрижим жетпейт,
Көрижим жетпейт.
Јерим жылдын ла
Јанарып јадат.
Орооным жылдын ла
Тыгып јадат.
Ырыска жүрегим
Кожондоп браадат.
Ынаарга орооным
Тутуртып салат.
Түндү-түштү
Көлөсөлөр типилдейт.
Түмен городтор
Көсти сүүндирет.
Элбек жүрүмнин
Эжиги ачык,
Ырысту көстөрдин
Амадузы ачык!
Ыраак,
Ыраак
Барала, көрзөн,
Өскөн јерин
Карудан кару.
Ыраак,
Ыраак
Јүреле, келзен,
Төрөл албатын
Карудан кару...
Автобус чуйдын
Јолыла учат.
Эбире чөлдөр,
Кырлар чанкырайт.
Алтын буудай
Анканым ашкан,
Алтын көлдий
Чайпалып јадат.
Агару Алтай
Ады чыккан,
Чөлдөри онын

Кожондо макталат...
Энем меге
Удура чыкты.
Эмеш көөркий
Карып калган.
Эки колы
Жазына иштеген,
Сабарлары
Корчойып калган.
Эки көзи
Эрке кару
Ырысту жаштарла
Толуп калган.
Узак өйлөргө
Сакып калган,
Эт жүреги
Эрелип калган.
«Кандый жүрдинг,
Балам?» — дийт.
«Кандый жеттинг,
Уулым?» — дийт.
Казан-айагын,
Калырада берет,
Неле күндүлеерин
Көөркий билбейт.
Эмди ойто
Барбазын ба дийт,
Айылда кожо
Артарын ба дийт.
Чара аяктан
Кумыс ичип,
Көргөн-укканымды
Айдып отурадым.
Тышкары араайынан
Шуулаган мөштин
Табыжын тыгдап,
Сүүнип отурадым.

Теректер
Алтындала берген..
Төрөл городымнын
Агаш тротуарлары
Чирий берген.
Эмди асфальт
Жолдор эдилген.
Бийик терек
Омок шуулайт.
Город онын
Алдында,
Жабыста,
Ол жооноп,
Бийиктеп,
Жаранып калган.
Тенериде жылдыстар
Курч жарык күйген.
Мен оромло
Базып бараттым,
Өткөн өйлөрдү
Эске алындым,
Бойымда каткырдым.
Мен эмди
Өскө кижиси..
Ол уулчак
Кайда да ыраакта,
Таныш,
Тенек,
Кару уулчак.
Ол нени де
Айткан —
Каткымчылу,
Ол неге де
Санаркаган —
Каткымчылу.
Жүрөк амыр
Согулат,
Сүүнчилү каткырат.
Иштин кийининде

Најылар јууладыс.
Азыйгызын эске
Алынадыс,
Электежип каткырадыс.
Кем кандый болгон,
Кем кемди сүүген...

* * *

Баштапкы кар.
Јылдыстарга јылдыстар
Кожулган,
Айлаткышты
Айлангылап јүрөт.
Ырыска
Ырыс кожулган,
Албатым сүүнет.
Тенгери кижиге
Јенгирген,
Тенгериниң каалгазы
Ачылган,
Оскө јылдыстарга
Јол ачылган...
Телекей сүүнет.
Оштүлөр
Эргектерин
Кемирет.
Ырыстың јылдызы,
Кожонның јылдызы,
Јенгүниң јылдызы.
Мен чыгарымда,
Ол түнде
Ыраак, соок
Јылдыстар күйген.
Кем бүгүн
Түнде чыккан,
Ол чынла
Ырыстың
Јылдыстары
Алдында чыккан.

Кижинин санаазы
Айлаткышты жеткен.
Онын амадузы
Бүгүн бүткен.

* * *

Бийик терек,
Бийик терек
Мен ойто ло
Сенин жанында...
Сакыбаган
Учурал болды,
Сананбаган
Кыс тушташты...
Мен сендий
Бийик,
Күчтү болорго күүнзейдим.
Мен чындап ла
Сүүрге күүнзейдим.
Кар айланат,
Кар айланат,
Көөркийимнин
Эрдине түжүп
Кайылат.
Меге алдында
Не де жетпей туратан.
Ол сен эмтиринг,
Меге јарт эмес
Кыс түжелетен,
Ол сен эмтиринг.
Мен эрке
Сөстөр бедирейдим.
Је олор табылбайт.
Јангыс ла колында
Эркеледип сыймайдым,
Сөстөр айдылбайт...
Бу тегериле,
Бу телекейле
Сениле

Биригип калар
Күүним келет!
Бу жүрүмдө,
Эртеңги күндө
Сениле
Кожо болор
Күүним келет.
Бу карды,
Бу түнди
Жүрегимле
Кайылтар,
Жарыдар
Күүним келет!

ТУШТАШ

Кырларда шуурган,
Кырларда куйун.
Канатту салкын
Карды учурат.
Талду-Узун,
Талду-Узун,
Амадум мененг
Озолоп учат.
Чуйдын жолы —
Жүрүмнинг жолы,
Сакыбаган
Бурулчык туштайт.
Чебер жорыкчы
Кайыр жолды,
Сананып, айкап,
Ырысту өдөт.
Жүрүмнинг жолында
Соок кайалар,
Чын кайалардан
Жеткерлү турат.
Канатту амаду
Ого табарза,
Одүп болбой,
Олүп калат.
Же жүректе

Амаду бар,
Ого кайалар
Саныстый кайылар...
Ого кандый да
Буудак жок,
Ол жалбышту
Куйундый учар.
Оросн-чороон
Кырлар чөйүлгөн,
Олордын учы,
 бажы
 кайда?

Соок булуттар
Тоштый тегериде,
Кочкор айдын
Соогы кайда?
Кырлар кысталышкан,
Боомдор бороргон,
Чуйдын жолы
Чичке учуктый.
Шуурган, шуурган
Салкын ыйлаган.
Буурул туулар
Мүркүт канаттарындый...
Машина ичкери
Жүткүп мантайт.
Кумакту жолло
Көлөсөлөр шуулайт.
Талду-Узун,
Талду-Узун,
Таштар, агаштар
Ортозында жажынат.
Ончозынан кару,
Ончозынан кару,
Ондо көөркий
Кандый жадат.
Эринде каткылу,
Көзінде каткылу
Эрке кыс

Кандый жүрет?
Талду-Узун
Сени көрөр,
Амадум бүдерине
Каранга сүүнедим.
Талду-Узун —
Кожоннын бажы!
Учы кандый
Болорынан коркыйдым,
Аминэ, Аминэ,
Каткын угулат,
Куйун өткүрө
Көстөрүн каткырат.
Аминэ, Аминэ,
Ыраакта кеберин
Мени кычырат,
Мени кычырат.
Найылар үргүлейт.
Жылу машинада,
«Победа» оморды
Кабайдый жайкайт.
Жүрегим мендейт
Күүнзеген тушташка,
Эрке колдордон
Эзендежип тударга.
Нөкөрлөр санаамды
Кайдаг билзин,
Кемге де айтпайтам
Жаңыс амадумды.
Же бүгүн омор
Бойлоры көрзин,
Күүним жеткен,
Көбөркий кызымды.
Журттар сайын
Улгерлер кычырып,
Жүрөргө келген
Улустар эдибис.
Жүрүмнөң кожон
Чүмдеп аларга,

Жүткүп келген
Улустар эдибис.

* * *

Талду-Узунга
Једип келдибис.
Агаштар ортозында
Тоолу туралар.
Аминэ мында...
Кажы турада?
Эбире кырлар, кырлар.
Колхозтын клубына
Улустар јуулды.
Кара көстөр,
Јалакай чырайлар.
Олор бисти
Јылу уткудылар,
Эрке көрдилер
Керсү улустар.
Поэттер омок
Улгерлер
Кычырат.
Лампалар залды
Бүрүңкий жарыдат.
Аминэ кайда?
Келбеди эмеш пе...
Јүрегим типилдеп
Турганы угулат.
Је ол мында
Мени ајыктайт.
Јылу тыныжы
Јаагыма табарат...
Аминэ улустар
Ортозында турды.
Азыйгы чылап
Эрке көрди.
Азыйгы чылап
Күлүмзиренип ийди.
... Јылдар јылган,

Шимирт этти.
Мен онын
Айылына кирдим.
Очӧжӧрдӧ
Жолугарга шүүндим...
Аминэ айылду,
Журтту эмтир,
Азийгы омок
Бойы эмтир.
Je мандайда
Чичке чийӱлер —
Санааркаштын
Истери эмтир.
Кӧгисте не де
Тынгыскып оорыйт.
Кӧсти туман,
Туман бӱркейт.
Аминэ јӱрӱмин
Каткырып куучындайт,
Ачулу болгонын
Жажырып болбойт.
Оны жагысла
Јӱрегим ондойт.
Онын учун
Ол онтойт.
Мениле кожо
Нӧкӧрлӧрим келген,
Олор столдо
Омок кожондойт.
Аракылу чӧбӧйлӧр
Шынгырты угулат.
Ырысла коштой
Кунукчыл турат.
Каткыга коштой
Ый угулат.
Бу очӱп бараткан
Амаду ыйлайт,
Орттий јалбырап,
Кӧгисти ӧртӧйт.

Айылчылар
 Таркай бердилер.
 Аминэ мени
 Уйдежип чыкты.
 Соок жылдыстар
 Жарыгын төгөдилер,
 Деревне учынан
 Кожон угулды.
 Карагайлар шуулайт,
 Кырлар карарат.
 Буттар алдында
 Кар кыярайт.
 Нени де куучындайт,
 ...Аминэ каткырып.
 Онын сөстөри
 Ыраак угулат.
 «Неге каткырадың,
 Аминэ, Аминэ»..
 Онын көстөрүн
 Ажыктап сурадым.
 «Кемди мекелейдин,
 Аминэ, Аминэ?» —
 Кирбиктеринде жаштарды
 Арлап айттым.
 «Каткы меге
 Јүрерге болужат» —
 Аминэ айтты,
 Бажын бөкөйтүп.
 «Кокыр көгисте
 Коронды жымжадат.
 Комыдап јүрерге
 Уйатту» — деди.
 Онон ол не болгонын
 Ончозын меге
 Куучындап берди.
 Кижиге барганын,
 Онон айрылганын,
 Кичинек уулду

Болуп калганын.
Ончозын, ончозын
Айдып берди.
Көбөркий, Аминэ,
Сүүген, Аминэ...
Өскө кижиге
Барган дейле,
Өөркөп ундуур
Туру дебе!
Жүрүм ондый
Болотон дейле,
Жүре беретен
Туру дебе!
Бир жастырдың,
Оны канайдар?
«Менин жүрегимде
Жаңыс ла сен,
Сүүгеним,
Жаңыс ла сен.
Оның учун
Артыр мени,
Оның учун
Кыйнаба мени».
Жайнаганду
Удура көрди,
Жакшылажып,
Ары болды.
Караңуйда
Көрүнбей барды,
Карагайларда
Жылыып калды...

* * *

Чуйдың жолы
Учуктый чөйүлет,
Жүрегиминг
Тамырындый
Чөйүлет...
Жүрүмнинг жолы —

Чуйдын јслындый,
Уур бурулчыктар
Јолдо кетейт.
Талду-Узун
Кожоннын бажы,
Учы ырысту
Болор учурлу.
Чындык сүүш
Агару, јалбышту —
Ончо буудакты
Јенгер учурлу.
... Агаш өрө
Өзөтөн туру,
Јүрүм ичкери
Баратан туру..
Кочкор айдын
Шуурганы өтти,
Чанкыр тегери
Каткырып ијди.
Јойгон будагында
Кар кайылып,
Аянын јолына
Тамчылап түшти.

БА ЖАЛЫКТАР

Жүрегимниң кожогы

Мен бийикте јайлуда чыккам	5
Кайда да болзом	6
Ленин јуругы (баллада)	8
Оңдойдо	10
Кылдар	12
Кайылып калдын	13
Кайкалдын бий	14
Мениң поэзиям	16
Кайрылык	17
Кожончы керегинде	19
Ак јарыкта	20
Адам	21
Топшуур	22
Түнниң сменазы	24
Не баалу	26
Карындажым	27
Јүрүм ле искусство	28
Чуйдын јолы	31
Кичинек койчы	33
Негр Сенегалдан	34
«Кайда бу айлаткыштын учы куйузы»	35
Кара суу	36
Қышкы чөрчөк	38
Төрөлим	40

Лирика

Ар-бүткен, ашкан күндий бөчөт	43
Ыраак јолго	44
Мөш	45
Сениң көстөринг	46

Кара көс	48
Чанкыр эгир	49
Эгирде	50
Чөл лө чөл	51
Жерлик чечек	52
Бойымды электеп каткырдым	53
Ыраактан письмо	54
Алтай кыска	57
Кожогым	59
Тымык городым	60
«Кем жалтанбай минет эмдикке?»	62
«Баштапкы кар жалбагдап тужет»	63
Кыстыг кожогы	64
«Меге жайнылу көрбө»	65
К а р а г а й	66
Кунукпа најым	67
Озогы жүрүмнөң	68
Ончозы темей	69
«Тенектерле керишле»	70

Ч о л у ш м а н

Коммунарлар	73
Чолушманда	75
А н н у ш к а	76
Кош келди	77
Чолушманка	78
Малчынын кожогы	80
Б а й ы м а ш	81
Колхозтын садында	82
«Турналар жанганы удай берди»	84
А т	85
М а й а ш	86
Н а ј ы л а р ы м а	88

Ш у ў л т е л е р

«Жылдыстар жылыжы, жердин айланыжы»	91
«Түндүктөң учат ыйлаган булуттар»	—
«Сүүйдим деерге менгебе»	92
«Сениң көзин кара»	—

«Бу энгирде мени сагыба»	93
«Мен чөрчөк жеринде болгом»	—
«Айдын-күннинг ажыдын...»	94
«Сүүйдим сени төрөл жерим»	—
— «Уулы черүге атанган»	95
↳ «Жайт күски жанмырлар»	—
↳ «Ижемжинди жылытпа»	96
↳ «Теректин бүри жарылат»	—
Осыя «Тенери ыйлайт, тенери ыйлайт»	97
↳ «Жай өткөни билдирбей калды»	—
«Бу телекейде мени ончозы ундуды»	98
О «Жылангаш агаштар уйалчак тургылайт»	—
Р «Кар жаагалак, агаштарда бүр де жок»	99
«Жыландый тагманы»	—
«Кичү карындажым, кару најым»	100
«Гоштый ару, чанкыр тенери»	101
«Мөңкү карла жабылган»	102

Поэмалар

А л т а й	105
Ж о л	145
Т у ш т а ш	169

Аржан (Владимир) Оинчинович Адаров

Песня сердца

(Сборник стихов)

Редактор Л. В. Кокышев.

Технический редактор М. И. Тухтисков.

Корректоры: Н. А. Шабуркова, А. М. Борбуев.

Подписано к печати 22/IV-58г. Формат 84×108 1/32.
Уч. изд. л. 7,0, печатных л. 5,82. АН. 11066. Заказ №157.
Тираж 1000. Цена 4 руб. 50 коп.

Типография №15 Полиграфиздата,
г. Горно-Алтайск, пр. им. Сталина 29.

2

369 54

39

Цена 5 руб. 50 коп.